

OSMANLI DEVLETİ'NDE DEVLET ADAMI KİTLİĞİ (KAHT-I RİCAL) HAKKINDA II. ABDÜLHAMİD'E SUNULAN BİR RAPOR

Dr. Mustafa OĞUZ*

ÖZ: II. Abdülhamid dönemi Osmanlı Devleti'nin hayatta kalma mücadelesi verdiği bir devredir. Bu dönemde başta padişah olmak üzere devlet adamları ve aydınlar devletin çöküşünü durdurmak için çeşitli çözüm yolları aramışlardır. II. Abdülhamid de onlardan düşüncelerini "lâyiha" şeklinde kendisine takdim edilmesini istemiştir. Hayatı hakkında çok detaylı bilgilere sahip olmadığımız Nusret Paşa'nın devletin içerisinde bulunduğu sıkıntıların kaynağı olarak "kaht-ı rical" yani devlet adamı kıtlığına bağlamaktadır. Lakabı "Deli" olan Nusret Paşa'nın hâlen devleti idare etmekte olan kişilerin yetersizliği ve kifayetsizliğini bu lakaba uygun bir şekilde kendi açısından izah etmektedir.

Anahtar Kelimeler : Lâyiha, kaht-ı rical, ıslahat.

A Report About Paucity of Statesman (Kaht-ı Rical) was Presented to Abdulhamid II. In Ottoman States

ABSTRACT: It was time that Ottoman States tried to survive in the Abdulhamid II. period. In this period, especially king and statesmen and other intellectuals try to find different solution for preventing from collapsing. Abdulhamid II wanted them these solutions to be presented as a type of pleading. Nusret Pasha, we haven't known much things about his life, thought that these problems' origin was paucity of statesman "kaht-ı rical". His nickname was "Mad". He thought these statesmen who had stil ruled the states were disability and insufficient. He explained this situation according to his nickname.

Key Words: Pleading, kaht-ı rical, reform.

II. Abdülhamid dönemi, Osmanlı Devleti'nin hem hayatta kalma mücadelesi verdiği, hem de Tanzimat ile başlayan devletin ıslahı yönünde çabaların yoğunlaştığı bir dönemdir. Devletin başta maliye olmak üzere her alanda bozuklukların ve yozlaşmanın olduğu bir zaman diliminde tahta çıkan II. Abdülhamid, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi ile beraber devletin yıkılma tehlikesi ile baş etmek zorunda kalmıştı.

---

* Niğde Üni. Fen-Ed. Fak. Tarih Böl. mustafaoguz71@gmail.com

Devletin içinde bulunduğu bu zor ve sıkıntılı durumdan kurtulmak için devlet adamlarından görüşlerini lâyhalar şeklinde kendisine sunmalarını istemiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde II. Abdülhamid dönemine ait yüzlerce lâyiha bulunmaktadır. Askerlik, adalet, eğitim, dış politika, asayiş, ülkenin çeşitli bölgelerinin durumu, dünya devletleri, denizcilik, tarım gibi devlet ve toplum hayatının her alanı hakkında kaleme alınmış olan lâyhalar; problemin kaynağı ve çözüm teklifleri içermektedir.

Makalemizde incelediğimiz lâyhada bunlardan biridir. Belgede tarih ve imza yoktur. Ancak lâyihanın sonunda “*Nusret Paşa'nın lâyihası*” ibaresi kaydedilmiştir. Lâyiha Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Esas Evrakı (YEE) 9/26'da kayıtlıdır. Toplam on üç sayfadan ibarettir. Lâyiha rık'a hattıyla yazılmıştır.

Nusret Paşa'nın hayatı hakkında detaylı malumata sahip değiliz. Hayatı hakkındaki bilgiler İbrahim Alâettin Gövsa'nın “*Meşhur Adamlar Hayatları ve Eserleri*” isimli kitabında mevcuttur. “*Deli*” lakabıyla tanınan Nusret Paşa, aslen Çerkez olup, Sultan II. Mahmud'un kölelerinden idi. Enderundan yetişmiş, saray muzıkasında iken Harbiye mektebinin ilk açılışında oraya verilerek Harbiye'de okumuştur. Daha sonra da Avrupa'ya gönderilmiş, dönüşünde imtihanla Erkan-ı harb sınıfına geçmiştir. Sultan Abdülmecid, Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinde valiliklerde ve ordu kumandanlıklarında bulunmuş bir Osmanlı müşiridir

Muhtelif askerî vazifelerde, Selanik, Ankara, Trabzon valilikleriyle Şura-yı Devlet azalığında ve 1877-78 Osmanlı-Rus muharebesinde İşkodra ve Bosna cihetleri kumandanlığında bulunmuş, sonra Altıncı Ordu müfettişi iken Bağdat'ta vefat etmiştir. Bilgili bir asker olarak tanınmıştır. Bir coğrafya atlası ile bir küre-i musattaha¹ meydana getirmiştir. Çok çabuk sinirlenen bir kişiymiş (Gövsa 1933-35: 1197).

Nusret Paşa hakkında bilgi veren bir diğer kaynak ise Mehmet Tevfik (Biren) Bey'in hatıralarıdır. Mabeyn katibi olarak Yıldız Sarayı'nda bulunduğu dönemde Nusret Paşa ile ilgili gözlemlerinde, “*Orijinal bir insandı. Odamıza geldiği vakit boynuma sarılarak musafaha ettiği hiç hatırımdan çıkmaz. Çerkez asıllı olduğu söylenirdi. Harbiyeden yetişmiş, mezun olduktan sonra Avrupa'ya gönderilmiştir. Valiliklerde, kumandanlıklarda ve Şura-yı Devlet azalığında bulunmuştur. “Deli” lakabile anılan akıllı nadir insanlardandı. İyi coğrafyacı imiş. Bir atlas ile bir küre-i musattaha vücade getirmiştir.*” (Biren 1993: 41-42) ifadeleri yer almaktadır.

¹ Düzlemküre.

Nusret Paşa hakkında bilgi veren bir başka eser Mahmud Celâleddin Paşa'nın "*Mir'ât-ı Hakikat*"ıdır. Nusret Paşa ile ilgili olumsuz ifadeler kullanılmakta "o esnada ise, herkese zararı dokunan ve mecnunun biri olan askeri müşirlerden ve Sultan Mahmud'un kölelerinden Çerkes Nusret Paşa ile Padişah'ın Baştabibi Deli Marovini açıktan açığa Ahmed Vefik Paşa aleyhinde atıp tutmakla Padişah'ın zihninde kabine değişikliğine zemin hazırlamakta idiler." (Mahmud Celaldin Paşa 1983: 602) şeklinde düşüncelerini belirtmektedir. Bu bilgilerden Nusret Paşa'nın Saray'a yakın ve nüfuz sahibi birisi olduğu anlaşılmaktadır (Gökbilgin 1993: 280).

Nusret Paşa tarafından yazılan lâyiha'nın içeriğinden Berlin Kongresi sonrasında ve Hayreddin Paşa'ya atıfta bulunmuş olmasına binaen 1878-1879 tarihleri arasında yazılmış olması gereken lâyihada; devletin içinde bulunduğu siyasî krizden çıkabilmesi için ıslahat yapılmasının bir zorunluluk olduğunu, ancak hâlen devlet kademelerinin en üstünde bulunan kişilerin çoğunun ehliyetsiz ve kifayetsiz olduklarından dolayı, bu kişilerle ıslahatın yapılmasının mümkün olamayacağını belirtmektedir.

Osmanlı Devleti'nin durumunu hastalıktan muzdarip birisine benzeten Nusret Paşa, hastalığı teşhis etmeden tedavinin fayda etmeyeceğini belirtmektedir (YEE, 9/26:1). Nusret Paşa, devletin bekâ ve şevketinin, siyasetin devamlılık ve düzen içerisinde olmasına bağlı olduğunu belirterek, siyasetin yokluğunun hakikatın yok olmasına; hakikatın olmamasının ise adaletin ortadan kalkmasına; adaletin ortadan kalkmasının ise halkı ve memleketi harap ve perişan edeceğine ve bunun sonucu olarak da devletin yok olmakla karşı karşıya kalacağını belirtmektedir (YEE, 9/26:1).

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan günümüze kadar devlet idaresinde siyasette devamlılık ve düzen ile siyaset, hakikat, adaletten oluşan bu usulün uygulandığına dikkati çeken Nusret Paşa, devletin atlattığı Timur ve diğer felaketler sebebiyle yok olma tehlikesi ile karşı karşıya gelindiği hâlde bu "*usul-i siyaset*" sayesinde ayakta kaldığını belirterek, şu anda karşılan sıkıntılardan kurtulmak için, sorunun hangi taraftan geliyorsa ilk önce o tarafa yönelerek meseleyi çözmek gerekirken bunun tersinin yapılmaya çalışıldığını ve kişisel ihtiraslar için birçok meselenin hasır altı edildiğini ve görmezden gelindiğini ifade etmektedir. Devlet idaresinde bulunan bu şahısların meseleleri çözmek yerine padişahı ve halkı suçladıklarını iddia eder:

"*lisâna alınmasından teeddüb olunur sözlerle ya'nî kâin bu felâket ve musibeti evvel ve ahir makâm-ı muâlla-yı hilâfete arz-ı hakikâte muktedir olamamaları ve taşraca idarenin yolsuzluğu ve milletin terbiyesizliği sebebiyet virdiğini işâa ile irtikâb tezvir edilmektedir.*" (YEE, 9/26:2).

Nusret Paşa ıslahat konusunda, meselenin kaynağı olan merkezi teşkilatın ıslahı yerine taşra teşkilatının ıslahı ile uğraşmanın dahili sıkıntılar ile muzdarip olan bir hastaya harici tedavi uygulamak kadar abes olduğu misalini vermektedir (YEE, 9/26:3).

Devletin çektiği sıkıntıların esas kaynağının Reşid Paşa ve onun yetiştirdiği devlet adamları olduğunu belirten Nusret Paşa; bu kişilerin askerî ve mülkî idaredeki yolsuzlukları ile devletin önemli mevkillerine kendi yakınlarını yerleştirmelerinin ülke için büyük bir felaket olduğunu belirtmektedir.

“Bu binâ-yı metin devleti otuz kırk seneden berü tahribe âlet ve vasıta olan hey’et-i idâre-i merkezîyye arasında Reşid Paşa merhûmun münâsebât-ı hariciyye-i devleti idâreye sebkât eden hidmeti inkar olunamaz ise de o hidmetin gurûr-i seyîâtından ve yahud agrâz-ı nefsiyye ilcââtından olarak dahil-i daire-i hükümetde açmış olduğu meslek-i idâre cism-i devletde o günden i’tibâren bir şir-pençe olub bu günkü gün çekdiğimiz elem-i beyyineyi anın tesirâtından inbiâs eden sû-i neticedir ki çünkü ahlâfî dahi müteveffâ-yı müşârün-ileyhin mekteb-i terbiyesinden çıkmış ve fi’l-hakika ba’zularının ehliyeti dahi gayr-i münker bulunmuş ise de o esere iktizâ’ ile mevki’-i sadâret ve meşihât ve nezâret ve riyâsete gelenler ve hele teşkil-i vilâyâtda vilâyet valileri bulunanlar her birerleri eyyâm-ı me’mûriyyetlerinin aded-i mislisi mikdarınca evlâd u ahfâdlarına ve bir takım eclâfa nâ-be-mahal tevciye-i menâsıb ve merâtible devâir-i idârenin her kısmında bir me’mûriyyete yüzden ziyâde mülâzım tekessür etmiş ve daire-i askeriyyede yetiştirilen müşîrân ve ümerâ dahi lüzûmu nisbetini kat ender kat aşub taşmış olduğundan varidât-ı devlet ve milletin çökmesi şubât-ı idâreye hasr ve tahsis olunduktan başka şimdiye kadar hesap ve muvazeneye alınamayan bu sû-i esas ma’zûl ve mansûb kaffe-i ümerâ ve bendegânın fesâd-ı ahlâkını dahi müeddî ve fesâd-ı ahlâk ise izâe-i hakikat ve siyâsetle her fenalığın tevliğine sebep-i kavî olub hatta henüz tesirâtı altında ezildiğimiz muhârebeye ve muhârebeden evvel îka’-ı muhâsamada o fesâd-ı ahlâk ile mahv-ı hakikat seyîâtının sebep-i müstâkil olduğu görüleceğinde şekk yoktur.” (YEE, 9/26:3).

Devletin bu kadar kötü idare edilmesinin sebepleri öğrenilmek istenirse, bu kötü idareden dolayı kendisinin de payı büyük olan ve hâlen hayatta olan Mütercim Rüşdü Paşa’ya sorulabileceğini ifade eden Nusret Paşa; bu kadar büyük felaketlerin geleceğinin bilinmesine rağmen işinin ehli olan memurların neden yetiştirilemediğini, devlet gelirlerinin nasıl israf edildiğini, gerekli olan kanunların neden yapılmadığının sorulması gerektiğini belirtmektedir (YEE, 9/26:3-4).

Devleti idare eden kişilerin hatalarını tek tek saymanın ciltler dolu-su kitap olacağını yazan Nusret Paşa, bunun yerine kısaca olayları ele alacağını belirterek son bir sene içerisinde sadarete gelen Rüşdü, Hamdi, Vefik, Sadık ve Safvet Paşaların iki çeşit hastalıkla malûl olduklarını belirtmektedir. Bu hastalıkların ise *“işin başına geldikleri gün devletin ümid-i bekâsından ve tevfikât-ı ilâhiyenin imdâd ve îânesinden ye’s-i kat’î ile kat’-i ümid etmek ve diğeri de her husûsda huzûzât-ı nefsiyye ve hevâiyyelerini menfaat-ı devlet ve millete tercih ve infisâllerinde tâhdiş-i ezhân-ı halkı mûcib olur kelimât-ı ağrâziyye işââ eylemekdir.”* sözleriyle ifade etmektedir (YEE, 9/26:4).

Nusret Paşa’nın bu kadar ağır ifadeler kullanması büyük ihtimalle bu kişilerle aralarındaki husumetten ileri gelmektedir. Çok daha ağır ifadeleri diğerk devlet erkânı için de kullanmıştır. Nusret Paşa, bu kişilerin ıslahatların başarıya ulaşamamasının sebebi olarak devamlı yabancıların ülke içinde çıkardıkları problemleri öne sürdüklerini belirterek bunun bahaneden başka bir şey olmadığını söylemektedir (YEE, 9/26:5).

Nusret Paşa, bütün sıkıntıların kaynağının *“kaidersiz ümerâ ve me’mûrin yetiştirmek ve erkân-ı sâbika menâsıb ve merâtibi kendü evlâd ve ekariblerine ve birer suretle mensûbâtlarına hasr etmek meslek-i vâhiminden münbais”* olduğunu ve Avrupa’da ise bunun tam tersinin olduğunu belirttikten sonra Avrupa’nın *“idârece gördükleri sû-i ahlâk ve sefâhat ve bu yüzden tebaa ve ahalide buldukları adem-i hoşnûdi ve münâferet maddelerinin tehiyye ve tahriz eylediği ahvâlden”* olduğunu ifade etmiştir (YEE, 9/26:5).

Askeriyenin de diğerklerinden bir farkının olmadığını belirten Nusret Paşa, kumandanlık makamında olan ümera ve müşirlerin büyük çoğunluğunun *“sû-i ahlâk belâsıyla mübtelâ oldukları kibr ve ruûnet ve ba’zılarının dahi şecâat ve ma’lûmâtca adem-i kifâyetleri”* olduğunu ve bunun da devlet için büyük bir tehlike arz ettiğini belirtir. Mülkiye, adliye ve askeriyesi keyfi bir şekilde idare edilen bir devletin bekâsı ne kadar mümkün olabilirse Osmanlı Devleti’nin bekâsının da o kadar mümkün olabileceğini ifade etmektedir (YEE, 9/26:6).

Nusret Paşa, lâyihasında bahsettiği devlet adamlarının karakterleri hakkında da detaylı bilgiler vermektedir. Devlet adamları hakkında çok ağır ithamları içermektedir. Bunlara misal vermek gerekirse Şirvanlı Mehmed Paşa için : *“Bâyezid medresesinde bir odada ikâmet ve bir çift fodulâya kanâat ve Aralık’da Bâyezid Câmî’inin havlusunda bulunan güvercinlerini sirkâte kadar tenezzül eder bir hoca idi. ... müşârün-ileyhin birâderi Kara Ahmed Efendi ve diğerk birâderi ve ekarib ü taallukatı ve Şeki ve Şirvân ve Dâğistân halkından beş yüz kadar eşhâsı Devlet-i Aliyye’nin seyfiyye ve ilmiyye ve mülkiyye rüteb ve menâsıbıyla çend sene*

zarfında mülkün içine müteveffâ-yı müşârün-ileyh Mehmed Paşa sokdu ve bunların cümlesi de hâllerince konaklar ve irâd-ı akarlar tedârik etdiler. Bu kadar sıkleti bu memlekete tahmîl eden ve bir bitli sûhte iken kendüsünü zirve-i ikbâle getüren cennet-mekân Sultan Abdülaziz Han hazretlerini hal' etmeğe kendüsü gibi küfrân-ı ni'met olanlardan ba'zularıyla ittifâk eylediği haber-i mevsûkdur." ifadelerini kullanmaktadır (YEE, 9/26:7).

Serasker Hüseyin Avni Paşa için ise; "Maktûl-i şerir Avni Paşa Isparta'ya sürüldüğü zamanda fakr u müzâyakasından feryâd ettiği hâlde Isparta'dan avdet ve çend sene mevki'-i ikbâlde icrâ-yı hükümet eylediğinde yapılan sâhil-hâne ve konaklar ve tedârik eylediği irâd ve akarlar ve sarf edilen akceler ve yetiştirdiği devlet ve milletin baş belâsı olan erâzillerden başka veliyy-i ni'meti hakkında mütecâsir olduğu hıyânet ve cinâyet meydana gelir." sözlerini yazmaktadır (YEE, 9/26:8).

Şeyhülislam Hayrullah Efendi için; "Hele ocakları bir akce dikmeyen Hayrullâh Efendi meziyyet-i insâniyyeden berî bir şâhıs iken kendüsünü mesned-i meşihâta kadar getüren bir pâdişâh-ı celilü's-şân hakkında lisân-ı şeriatle ibtidâr eylediği zulm ü gadrî mûcib-i laane ve nefrîndir. Yolsuz ve kaidemiz ve emeksiz yetiştirilen ve iltifât edilen ve tecrübe edilmeden mevki'-i iktidâra getirülen adamlardan bu dürlü hıyânet ve cinâyet kesirü'l-vuku'dur." demektedir (YEE, 9/26:8).

Midhat Paşa hakkında da; "siyemâ Midhat Paşa'nın yetiştirdiği erâziller Bâb-ı Âlînin emr-i siyâset ve hakkâniyyeti bütün bütün terk eylediğine alâmet ve nişânedir." (YEE, 9/26:9) sözlerini kullanmaktadır.

Nusret Paşa, ıslahatın gerekli olduğunu ve bunun kâğıt üzerinde kalmayıp uygulamaya geçilebilmesi için devleti "otuz kırk seneden berü mevki'-i iktidâra gelüb geçmiş ve el-yevm ber-hayât bulunmuş ve hamiyet ve gayretten âri ve berî oldukları nazâr-ı umûmide sâbit olmuş ba'zı vükelâ-yı bi-vefâdan" ve onların yetiştirmesi olan "hâlleri herkesce bilinmiş olan Dâhiliye Nâzırı sâbık Said Efendi ve Veliyeddin ve Takiyeddin ve Süreyyâ ve Abdurrahman ve Nazif ve Rif'at ve Kamil ve Sabri ve Asım ve Ziya ve Emin ve Mazhar ve Zabtîye Nâzır-ı sâbıkı Safvet ve Eşref ve Teyfik ve Cemil Paşalar" ile "ipden kazıktan kurtulmuş mutasarrıflar", "sirkate koyulmuş bulunan defterdarlar ve rûsumat nazırlarından" oluşan ve devleti idare eden şu andaki kişilerden kurtulması gerektiğini aksi takdirde aynı kişilerle devam edilirse ıslahatın mümkün olmayacağını belirtmektedir (YEE, 9/26:10-11).

Nusret Paşa, iki yüze yakın kişinin rahatı için otuz milyon insanın geleceğinin karartılmaması gerektiğini belirterek, bu kişilerin devlet hizmetinden el çektilmesini ve içlerinden belki yüzde yirmi kadarının devlet hizmetinde kullanılabileceğini söylemektedir. Böylece geri kalanların

işten el çektirilmesi ve emeklilik maaşının verileceğini, bu sayede hazinenin de kârlı çıkacağını ifade etmektedir (YEE, 9/26:11).

Yabancı müdahalesinin sebebi ve uğradığımız belaların sebebinin “*umur-ı dahiliyedeki*” bozukluk olduğunu en vukufsuzların dahi bildiğini ifade eden Nusret Paşa; Said, Cevdet ve Kadri Paşalar ile Zühdü ve Münif Efendilerden oluşacak bir komisyon ile devletin ihtiyaç duyduğu islahatın bu sayede yapılabileceğine inanmaktadır. Eğer bu yapılmaz ise:

“işte eşedd-i ihtiyâcla muhtâc olduğumuz şu intihâb ve teşkilât te’hîr eder de yine elde bulunan bir alay idrâksiz ve insâfsızlar ve sâika-i sahâbet ve garaz ile işe girmiş olanlar kemâfi’s-sâbık mülkte istihdâm edilürse artık bizim için ümid-i bekâ-yı selâmet ve saâdet baîdü’l-ihtimâldir.” (YEE, 9/26:12).

Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu sıkıntılı durumun sebebinin “*kaht-ı rical*” ile açıklayan Nusret Paşa, lâyihasında ağır ifadeler ile eleştirdiği devlet adamlarının ülkeyi bu duruma soktuğunu belirtmektedir. Lâyihasında geçen devlet adamları ile ilgili ithamlar hakkında hem Cevdet Paşa’nın hem de İbnü’l-Emin Mahmud Kemal’in eserlerinde benzer ifadeler bulunmaktadır. Bu kişilerin devlet idaresinden uzaklaştırılmasını istemekte, bu devlet adamlarının yerine ise kendisinin tavsiye ettiği kimselerin getirilmesini ve ülkenin her tarafında ehliyetli ve namuslu devlet memurlarının göreve getirilmesini tavsiye etmektedir.

Lâyihanın Transkripsiyonu

Bir müddetden berü umûr-ı siyâsiyye-i Devlet-i Aliyye’yi dâhilen istilâ eden sû-i idâre-i seyyiesi ve hâricen dahi ba’zı inkılâb sâikasıyla dūçâr olduğu şu devr-i felâket içinden çıkmak imkanı hakkında cânib-i maa’l-bi-menkabet-i hazret-i hilâfetpenâhiden erzân buyurulan ulüvv-i himmet ve hûrşid-i tevcihât-ı mahâsin-i menkabet-i hümâyûnları sehâb-ı zulmet-i hazıradan mülk-i mürüvvet-i şâhâneyi bi-avni-ilâhi teâlâ karibü’l-ahdde halâs buyuracağından şübhe yoğisede ehl-i hikmet nazarında sabitdir ki tertib-i devâ teşhis-i illete muhtâc olub illet ü marazı ta’yin olunmadıkca tertib ve terkib olunacak edviyenin dahi hükm ü tesiri olamadıkdan mâadâ belki hastanın tehlike-i hayatını müeddi olacağı emri bedihidir.

İşte şu zaman-ı felâket-nişânın lisân-ı feryâd ile ihtâr ve irâe eylediği ihtiyâcât-ı şedide-i siyâsiyye ve hâkimenin vakt u zamanıyla mevki’-i fiile getirülmesi ve ma’hûd kongre kararının maat-teessüf icrâ edilmesi hakkında sâniha-pirây-ı sudûr olan irâdât-ı hikmet-i âyat-ı cihândâri hükm-i celilinin mevsim-i harbde olduğu gibi eydi-i erkân-ı idârede tesâmuh ve ihmâle teşâdüf etmesi Cenâb-ı Hakk esirgesün daha bir fena âkıbeti sür’atle yaklaştırmak demek olacağı bi-şekk olduğundan bu

babda tahakkuk eden vücûb üzerine tecdid-i vükelâ ile dahi ezhâr-ı kerâmet buyurulmuştur.

Herkesce ma'lûmdur ki bir memleket ve hükümetin bekâ-yı kuvvet ve şevketi usûl-i siyâsiyenin devam ve intizâmı nisbetinde câri olub rişte-i siyâsiyye çözülmüce perişâni-i şirâze-i bilâd ve ibâd dahi tabîdir.

Zirâ fîkdâni-i siyâset imhâ-yı hakikati ve imhâ-yı hakikat izâa-i adâleti ve izâa-i adâlet harâbî-yi tebaa ve memleketi ve harâbî-yi tebaa ve memleket inkırâz-ı devlet ve hükümeti dâidir ki işte bizim şimdiki halimiz esasen o fîkdâni-yi siyâset maraz-ı muhlikenin netâyic-i tesirât-ı muzırrasıdır.[1]

Târih-şinâsan nezdinde bedihidir ki saltanat-ı seniyye ibtidâ-yı teşekkülünde umûr-ı idaresini ahkâm-ı siyâsiyyeye tevfiik ve umûr-ı siyâsiyyeyi vaktin imkân ve ihtiyâcına göre ahkâm-ı celile-i şer'iyye ile tevsi' ve tevsik buyurmuş olduğundan yâverî-i tevfiikât-ı ilâhiyye dahi o hüsn-i niyet ve mesleke munzamm olarak hükümet ve devlet günden güne arec-i maâric şan u şevket ve ma'mûriyyet-i memâlik ve tebaaca mahsûd her iklim ve memleket oldu ve makam-ı muallâ-yı hazret-i cihândâriden Avrupa hükümdarlarının ekserileri istimdâd eyledi vâkiâ bir aralık erkân-ı idare hatiatıyla Timur ve sonraları ba'zı vak'a-i nâgeh-zuhûra tesâdüfle devlet şimdikinden ziyâde tahavvül ve tagayyürâta uğramış ve hatta bir iki def'asında bi'l-küllüye izmihlâle bir ramak kalmış iken yine cânib-i hilâfet-i seniyyeden asla fûtûr gösterilmeyerek ashâb-ı kifâyet ve liyâkatden olan bendegânını mevkî'-i iktidâra celble o zamanlar usûl-i idâresinin mütevessil ve mütemessik olduğu ahkâm-ı siyâsiyyeye bi-hakkın tevfiik-i meslek idilüb anın te'sirâtıyla müzacat-ı ahvâl-i zamanıyyeden devlet ve memleketi halâsla beraber evvelkinden ziyâde iktisâb-ı şan ve kuvvet eylemişlerdir.

Lakin uzmâ-yı eslâf zamanları mesâibinin ibtidâ-i illet zuhûrunu bulub ana göre bir çare ve tedbirlerini dahi i'mâl ve idâme etmekle tecdid-i kuvvâya muvaffak olmuşlardır. İşte ezcümle Avrupa düvel-i mevcûdesinin ahvâl-i siyâsiyye-i hâliye ve maziyele dahi piş-i nazâr-ı umûmide bir mizân-ı müstâkimdir.

Şimdi bizde de her tarafımızı ihâta eden şu seyl-i belâ kangı menba'dan nübân edüb gelmiş ise anı meydana koyub tecdid ve ıslâha dahi andan başlamak zarûret-i kat'iyye ile elzem ve mübrem iken üç günlük fâide-i zâtıyyesini sâye-i seniyyesinde envâ'-i nimete mazhar olduğu saltanat-ı seniyye ve milletin bekâsına tercih etmek efkâr ve ısrarından kendülerini alamayan menfaat-perestan-ı zaman muhtâc ve mebd'e'-i ıslâh olan cihete atf-ı nigâh etmeyerek lisâna alınmasından teeddüb olunur sözlerle ya'nî kâin bu felâket ve musibeti evvel ve ahir makâm-ı muallâyı hilâfete arz-ı hakikâte muktedir olamamaları ve taşraca idarenin yol-

suzluğu ve milletin terbiyesizliği sebebiyet verdiğini işâa ile irtikâb tezvir edilmektedir.

Makâm-ı âlü'l-âl hilâfete izz u sebebiyet bi'l-vücûh batıl ve merdûddur. Ve milletin ulü'l-emre fârt-ı inkıyâdlarıyla beraber terbiyelerinde olan fıkân ve vilâyâtın umûr-ı idâresinde görülen noksan hakikat noktasından [2] bakılınca bunların da mes'uliyyeti merci'yyet sıfatıyla yine buraya intikâl edeceği ve burası eski meslek-i idârede devam ettikçe taşrada yapılacak ıslahâtın semeresi görülemeyeceği cihetle şubât-ı idârenin her kangı cihetine bakılacak olsa mebde'-i ıslah olacak suver-i seyyiâtı meslek-i mezkûrda göreceğimiz bedihi ve binâen-aleyh mebde' ve merkezi bıragub da taşra ıslahı sözleriyle uğraşılması ile-i bâtına-i müzmine ile ma'lûl ve mariz olan bir vücudun haricden tedavisiyle işğalin ber-i ayındır.

Bu binâ-yı metin devleti otuz kırk seneden berü tahribe âlet ve vasıta olan hey'et-i idâre-i merkeziye arasında Reşid Paşa merhûmun münâsebât-ı hariciyye-i devleti idâreye sebkât eden hidmeti inkar olunamaz ise de o hidmetin gurûrî-i seyyiâtından ve yahud agrâz-ı nefsiyye ilcââtından olarak dahil-i daire-i hükümetde açmış olduğu meslek-i idâre cism-i devletde o günden i'tibâren bir şir-pençe olup bu günkü gün çektiğimiz elem-i beyyineyi anın tesirâtından inbiâs eden sû-i neticedir ki çünkü ahlâfi dahi müteveffâ-yı müşârün-ileyhin mekteb-i terbiyesinden çıkmış ve fi'l-hakika ba'zılarının ehliyeti dahi gayr-i münker bulunmuş ise de o esere iktizâ' ile mevki'-i sadâret ve meşihât ve nezâret ve riyâsete gelenler ve hele teşkil-i vilâyâtda vilâyet valileri bulunanlar her birer eyyâm-ı me'mûriyyetlerinin aded-i mislisi mikdarınca evlâd u ahfâdlarına ve bir takım eclâfa nâ-be-mahal tevcih-i menâsib ve merâtible devâir-i idârenin her kısmında bir me'mûriyyete yüzden ziyâde mülâzım tekessür etmiş ve daire-i askeriyyede yetiştirilen müşirân ve ümerâ dahi lüzûmu nisbetini kat ender kat aşub taşmış olduğundan varidât-ı devlet ve milletin çökmesi şubât-ı idâreye hasr ve tahsis olunduktan başka şimdiye kadar hesap ve muvazeneye alınamayan bu sû-i esas ma'zûl ve mansûb kaffe-i ümerâ ve bendegânın fesâd-ı ahlâkını dahi müeddî ve fesâd-ı ahlâk ise izâe-i hakikat ve siyâsetle her fenalığın tevlidine sebep-i kavî olup hatta henüz tesirâtı altında ezildiğimiz muhârebeye ve muhârebeden evvel îka'-ı muhâsamada o fesâd-ı ahlâk ile mahv-ı hakikat seyyiâtının sebep-i müs-tâkil olduğu görüleceğinde şekk yoktur.

Erkân-ı sâlifeden ba'zılarının meziyyât-ı akliyye ve fikriyyeleriyle meydana koydukları âsâr-ı muzırre yekdiğeriyle mütenâsib olmadığından burası ashâb-ı fikr u dikkate mûcib-i hayret olacak ahvalden görünüyor ise de bu müşkülâtı hâl için misal olarak işte Mütercim Rüşdü Paşa hayatda ve meydandadır.[3]

Otuz kırk seneden berü hükümet ve Devlet-i Aliyye'de cereyan eden usûl-i idâre-i siyâsiyyenin hocası ve vükelâ-yı sâbika ve hâzıranın akl u dirâyette güyâ birincisi olduğundan bu zata sorulacak olsa ki meslek-i merkeziyyenin akıbet bu devlet ve milleti felâket-i hâzıraya götüreceğinin bilinmedik bir yeri yok iken bu kadar akl u dirâyette ve da'vâ-yi istikâmetle hiç olmaz ise i'tirâz kapularını kapadacak ve idâre-i memleket ve hükümet için istihdâm olunacak me'mûrları bir usûl-i sâlime dairesinde yetiştirecek ve vâridat-ı devleti beyhûde isrâf etmeyecek bir idâre-i meşrûa vaz' ve tesis olunmamasına ne mâni' idi acaba setr-i aġrâz-ı zâtîyeleriçün cânib-i celil-i hilâfet-i seniyyeye izz u sebebiyet iftirâ-yı azminden başka bir mâni' irâdına imkan bulabilür mi?

Erkân-ı idâre-i sâbikanın ism u seyyiâtlarını birer birer beyân ve ta'dâd murâd olursa büyük büyük kitab olub ve neticesi hüzn ve esefâ intâc edeceğinden ta'dâd ve tafsilden sarf-ı nazârla hulâsaten arz olunur. Erkân-ı idâre-i sâbika ve husûsiyle geçen seneden berü makâm-ı sadâretde bulunan Rüşdî ve Hamdi ve Vefik ve Sadık ve Safvet Paşalar başlarında iki nev' hastalıkla zimâm-ı hükümeti ellerine almışlardır ki bunun birisi işin başına geldikleri gün devletin ümid-i bekâsından ve tevfikât-ı ilâhiyyenin imdâd ve iânesinden ye's-i kat'î ile kat'-i ümid etmek ve diğeri de her husûsda huzûzât-ı nefsiyye ve hevâiiyelerini menfaat-ı devlet ve millete tercih ve infisâllerinde tâhdiş-i ezhân-ı halkı mûcib olur kelimât-ı aġrâziyye işââ eylemektir. Böyle bir zehâb ve akvâl-ı bâtıla elbette bi't-tab' hüsn-i idâre-i hükümete hâil ve cism-i cem'iyyet-i millete bir semm-i helâhildir.

Eğerçi şu hallerine hastalık seyyiâtı denilemeyecek olur ise sırf hi-yânet eseri demekden başka bir söz bulunamayacağı cihetle artık âsâr-ı karînesiyle müessirin vech-i tesmiyesi erbâb-ı temyizcin vicdanına âid olub şu kadarki her ne yana çevrilse şu bulunduğumuz hâl-i canhırâşı mücerred idâre-i sâbikanın aġrâz ve ifsâdı eseri olduğu i'tirâf-gerde-i her lisân-ı müstâkim ve başka tarafa atf-ı sebebiyyet [4] maddesi ya'ni milletin ve makâm-ı akdes-i hilâfet-i seniyyenin bu hâle medhâl ve müşâreketi hâliyyâsı sırf iftirâ ve mucib ve bil-azimdir.

Şu meslek-i mühlik-i idâre tarafdarânının zu'mlarınınca tebriye-i zimmet yolunda lisânlarına dolamış oldukları sözden birisi de ecânib-i cânibinden mülkümüzün her tarafına ilka' olunan şûriş-i fesâd ile uğraşmaktan ıslahât ve imârât-ı dâhiliyye ile iştigâle vakit bulunamadığı ve diğeri de Avrupaca bu sû-i niyyet zâten aleyhimize hazırlanmış bir fesâd ve mekîdet olduğundan bu babda yapılacak tedbir o sû-i niyyete hâil ve her ne yapılsa bu neticeye vâsıl olmakdan kurtarmak ihtimâli olmadığı maddeleridir ki bunlarda muvâzenesiz ve haksız türrehât-ı garibedendir.

Vâkıâ düşman-ı din u vatanlarımız çok zamandan ve hele yiğirmi beş seneden berü Memâlik-i Devlet-i Aliyye dâhilinde ika'-ı mefsedetden bir an hâli olmadıklarından farz edelim ki anınla uğraşmaktan ıslahât-ı dâhiliyyenin akçe sarfına muhtâc olan ba'zı aksâmınca fırsat-yâb-ı imkân ve zaman olamadıkları bahsi mu'terif olsun mekâid ü mefsedet-i düşmandan muhâfaza cümlemiz için farizâ-i zimmet olan metbû'-i meşrûamızın şan ve şevketini ve vatanın selâmetini mücib olacağına hizmet ve gayreti uhde-i insâniyyetimizden selb etmeğe ve usûl-i siyâsiyyenin terkine ve mülkümüzü idâre ve muhâfaza edecek ümerâ ve me'mûrlarımızı yetiştirmeğe bir kaide-i esâsiyye ve adilânenin adem-i vaz'ına da anlar sebep olmadıkları gayr-i hâfidir.

İkrâr ve i'tirâfdan başka çare yokdur ki bizim gördüğümüz mazar-râtın umûmu kadesiz ümerâ ve me'mûrin yetiştirmek ve erkân-ı sâbika menâsıb ve merâtibi kendü evlâd ve ekariblerine ve birer suretle mensûbâtlarına hasr etmek meslek-i vâhiminden münbais ve düşmanımızın envâ'-i mezâlîm ve i'tisâfiyla beraber galebe ve muvaffakiyyeti ise her işde bir kaide vaz' idüb o kaideye tamamıyla riâyeti ve seyfi ve siyâsî me'mûrlarının pâdişahlarına fart-ı inkıyâd ve ehliyetleri bâis olduğu gibi Avrupalının aleyhimizde olan feryâd ve sû-i niyyetleri dahi idârece gördükleri sû-i ahlâk ve sefâhat ve bu yüzden tebaa ve ahalide buldukları adem-i hoşnûdi ve münâferet maddelerinin tehkiye ve tahriz eylediği ahvâlden olub bundaki sebebiyyet merkeziyyede müsbet ve müsellemdir.[5]

Eğerçi idâre-i hükümet memleket için esâsen lüzûmu olan me'mûrlar vaktiyle bir kaide-i sahiha ve sâlîme tahtında yetiştirmiş olsa idi bir takım nâ-ehl ü mechülû'l-ahvâllerin sâika-i sahâbetle işe sokulmalarının yolu kesdirilerek hem memâlik-i saltanat-ı seniyye şimdiki gibi bu takımların arpalığı hükmünü kiserek harâbe-zâr hükmüne girmemiş olur hem de ashâb-ı ehliyyet ve iktidârdan ırz ve nâmûs ve iffetine i'timâd olunur takımından lâ-yetegayyer dairesinde yetişmiş olan me'mûrlar idâre-i merkeziyye ecille-i ricâlinin esir-i rızâsı olmakdan kurtulub me'mûn-ı istikbâl olmak ni'metine nâil olur ise gice ve gündüz kendüsünü bir kanun dairesinde mes'ûl tanımaktan ve o me'sûliyyete düçâr olmamak için ifâ-yi vazife cihetine hasr-ı efkâr etmekden başka düşüncecek yeri kalmamak ve bulunduğu memleketin ıslâh ve i'mârı dahi o me'mûrun ikdâm ve iktidârı nisbetinde artmak tabîdir.

Cihet-i askeriyye gelince oranın usûl-i idâresi adliyye ve mülkiyyeye nisbetle bir esâs ve intizâma müstenid gibi görünür ise de o intizâm dahi usûl-i asliyyenin ba'zı aksâmında olub ümerâ ve kumandan yetiştirmek maddeleri orada dahi sırf taalluk ve ahkâm-ı keyfiyyeye tâbi' olarak devâir-i sâire meslek-i mühlikinden lâ-fark ve hey'et-i ictimâiyyemizi helâka takrib eden sûver-i müellime o esâsdan inbias eden

bir mağlûbiyyet-i acibe ve garibedir ki anın birisi erkân-ı idâre-i devletin esâsen muhârebe açmak emrinde olan sû-i ictihâdı ve diğeri de ruh-ı cesed-i devlet ve millet olan kuvvet-i askeriyye mevdû' idi. Kumandanlık olan ümerâ ve müşîrandan ekserisinin sû-i ahlâk belâsıyla mübtelâ oldukları kibr ve ruînet ve ba'zılarının dahi şecâat ve ma'lûmâtca adem-i kifâyetleri maddeleridir.

İşte usûl-i idâre-i mülkiyye ve adliyye ve askeriyyesi böyle bir tezebzüb ve teşettüt-i keyfiyye dairesinde cereyan eden bir he'yet-i ictimâiyenin bekâsı kabil ise bizimde bu hâl içinde bekâmızdan ümidvar olmak mümkün olsun.[6]

Yolsuz ve kaidesiz yetiştirilmiş olan bendegândan ve fakr u perişâniyyet-i memlekete bâis ve bâdî olan ahvâlden edilen bahis ashâb-ı insâf ve vicdân için delil-i kâfi olması cihetle bu yolda artık ıtınâb-ı makale ve yakîn-i ism u hâle lüzûm yoğise de ba'zı sâdediller ve nâ-ehiller ve hâzine-i devlet ve servet-i milleti yutmağa ülfet eden bir takım câhiller kim ne yapmış ve ne olmuş yollu sözlerde bulunacakları derkâr idüğünden bu dürlülerin ağızlarını kapatmak için ba'zı izâhât vermek lâzımdır.

Herkes bilür ki Şirvanlı Mehmed Efendi Bâyezid medresesinde bir odada ikâmet ve bir çift fodulâya kanâat ve Aralık'da Bâyezid Câmî'inin havlusunda bulunan güvercinlerini sirkâte kadar tenezzül eder bir hoca idi. Merhûm Sadık Beğ'e çatması cihetle rûûs aldı. Ve bir mâhrec pâyesi verilmesi mir-i merhûmun pederi Şeyhülislâm merhûm Arif Efendi tarafından arz olundu. Vâlid-i mâcid-i kesirü'l-mahâmîd-i hazret-i hilâfet-penahi cennet-mekân Gazî Sultan Abdülmecid Hazretleri bu misüllü şahsın devletde terâkkisini kabul etmem irâdesiyle arz-ı şeyhülislâmiyi red buyurdu. Ve ahîren Fuâd ve Âli Paşalar tarafından pâye-i mezkûrun verilmesi hakkında merhûm Şeyhülislâm Sadeddin Efendi'ye vuku' bulan iltimâs ve ısrara müteveffâ-yı müşârün-ileyh Sadeddin Efendi'nin karşı durması müşârün-ileyhümâ Fuâd ve Âli Paşaların kibirlerine dokunarak mümâileyhe müderris rütbesinde bulunduğu hâlde rütbe-i sâmiye-i vezâretle Şam valisi etdirildi. Ve birkaç sene sonra makâm-ı sadârete getirüldü. Müteveffâ-yı müşârün-ileyh Mehmed Paşa'nın fâzilet ve ehliyeti var idi bu sûretle tervic olunmasında isâbet edildi denilsün ve bu cihetde tasdik olunsun müşârün-ileyhin birâderi Kara Ahmed Efendi ve diğ birâderi ve ekarib ü taallukatı ve Şeki ve Şirvân ve Dâğıstân halkından beş yüz kadar eşhâsı Devlet-i Aliyye'nin seyfiyye ve ilmiyye ve mülkiyye rütbe ve menâsıbyla çend sene zarfında mülkün içine müteveffâ-yı müşârün-ileyh Mehmed Paşa sokdu ve bunların cümlesi de hâllerince konaklar ve irâd-ı akarlar tedârik etdiler. Fa'tebiru yâ ulü'l-ebâr.² Bu

² Ey dikkatle görenler, ibret alın!

kadar sıkleti bu memlekete tahmîl eden ve bir bitli sûhte iken kendüsünü zirve-i ikbâlde getüren cennet-mekân Sultan Abdülaziz Han hazretlerini hal' etmeğe kendüsü gibi küfrân-ı ni'met olanlardan ba'zılarıyla ittifâk eylediği haber-i mevsûkdur. [7]

Müteveffâ-yı müşârün-ileyhin hayatında ve sadâretinde bir gece konağına gitdim. Oğlu Hakkı Beğ'in odasına girdim. Hâlâ İzmir mutasarrıfı o vakit telgraf müdürü olan Feyzi Beğ'de geldi. Feyzi Beğ sana bir tebşirâtım var müjdesi için bir güzelce karı getürmeği isterim lâkin geçen gece ki karıyı sevmedim kelimât-ı sefihânesiyle iltifât etdi. İrâdenize imtisâl borcumdur aman efendimiz tebşir-i seniyyeniz nedir dediğinde Sadullah Beğ'e rütbe-i bâlâ verilecek bu sabah peder paşaya çıkdım seninçünde rütbe-i bâlâ arz etdirdim deyince Feyzi Beğ Hakkı Beğ'in ayaklarını öpdü. Efendimiz tâbi'-i seniyyenize muvaffık birisi var şimdi bende-i hânenizde celbi mümkündür teşrif buyurun deyüb derhâl hareketle gitdiklerini bir zat hikaye etmişidi. Belki hâtırlara gelür o sırada İran evrâk-ı havâdisi Sadullah Beğ'in bu rütbeye istihkâkını iş'âr "ve nâzır-ı muhâberât Feyzi Beğ ez-havâss-ı bendegân-ı vezir-i ekbersit" sözleriyle ilâna ibtidâr eylemişidi. Bunda dikkat edilecek iki cihet vardır. Birincisi Şirvânlı Paşanın oğlunun rütbe-i bâlâ verdirmeğe iktidârı ve diğeri de verilen adamın mâhiyyetidir.

Maktûl-i şerir Avni Paşa Isparta'ya sürüldüğü zamanda fakr u müzâyakasından feryâd ettiği hâlde Isparta'dan avdet ve çend sene mevki'-i ikbâlde icrâ-yı hükümet eylediğinde yapılan sâhil-hâne ve konaklar ve tedârik eylediği irâd ve akarlar ve sarf edilen akceler ve yetiştirdiği devlet ve milletin baş belâsı olan erâzillerden başka veliyy-i ni'meti hakkında mütecâsir olduğu hıyânet ve cinâyet meydandadır.

Hele ocaklara bir akce dikmeyen Hayrullâh Efendi meziyyet-i insâniyyeden berî bir şâhus iken kendüsünü mesned-i meşihâta kadar getüren bir pâdişâh-ı celilü'ş-şân hakkında lisân-ı şerîatle ibtidâr eylediği zulm ü gadrîl mücib-i laane ve nefrîndir. Yolsuz ve kaidesiz ve emeksiz yetiştirilen ve iltifât edilen ve tecrübe edilmeden mevki'-i iktidâra getirülen adamlardan bu dürlü hıyânet ve cinâyet kesirü'l-vuku'dur.

Şûrâ-yı Devlet Reisi Ali Paşa hazretleri geçenlerde bir zata Fransa'da bir adam maal-ehliyyete ve'l-istikâme devletine yirmi beş sene hizmet etmedikçe Şûrâ-yı Devlete a'zâ olamamak muktezâ-yı kanundur. Bizim Şûrâ-yı Devlet ise mel'abe-i sıbyân gibidir. Böyle devlet mi idare olunur. Şevket Beğ'i Şûrâ-yı Devlete a'zâ etmek üzere sarây-ı hümayûndan edilen ısrâra haylüce karşı geldim en sonra kendim infisâl edeceğimi anladım binâberin muvâfakat [8] etdim deyü hikâye etmiş olduğunu o zât bi'l-münâsebe beyân eylediğinde "vücûdun zenb-i lâ-kıyâs zenb-i âhir" müeddâsınca Edirne valisi bulunduğun zamanda Şıbka'da olan sekiz

tabur asâkir-i şahânenin bir senelik erzâkını Kızanlık'dan ve Filibe'den bir günde nakl etmek mümkün iken o imkâna hizmet etmeyüb askeri erzâksız koyub da Şıbka'yı düşmana teslimine sebebiyyet ve Rusya'nın Edirne vilâyetine beş altı bin kadar askeri ancak girmiş iken Bulgar hazelerinin gürüldüsü üzerine Edirne'de bir meclis akdiyle Edirne şehrinin teslimine ve sükkân-ı vilâyetin hicretlerine karar veren ve vilâyet halkının yüreklerine cebânet ve havf ilka' eden Ali Paşa Şûrâ-yı Devlete reis olur ise a'zâsının dahi o nisbetde olması münâsib olur cevabıyla müşârün-ileyhe mukâbele etmediklerinden dolayı râvî-i hikâyeye ba'zı ashâb-ı hamiiyyet tarafından tevbih edilmiştir.

Fi'l-hakika Şevket Beğ denilen âdemin tütün inhisârı maddesinden vuku'bulan ihtilâl ve irtikâbı üzerine şimdiki a'zâ olduğu Şûrâ-yı Devlet muhâkemât dairesinde iki sene kadar muhâkemesi icra olundu. Nihâyetü'l-emr Şirvânlı Paşanın birâderi Kara Ahmed Efendi ve oğlu Hakkı Beğ'e dört bin aded altun hizmet etmesi cihetle bu işi kapattığı meşhûr ve mütevâtir olub böyle olmasa bile mahmî-i aliyye olarak mahkemede bulunmuş ve mahâkim umûrunda istihdâm olunmamış bir âdemin şu asırda muhâkemât dairesine a'zâ olması herkesin nazâr-ı teessüfünü celb etmiştir.

Hele meşâyih-i İslâmiyyenin birkaç senelerdir kaide ve insâfın harici olarak meydan-ı revâc ve idâreye çıkardıkları mîr-i Hâşim ve Haydarlar ve kat'iyyen devlet hizmetine yaramaz bir takım cerrârlar ve vükelâ-yı sâirenin ve siyemmâ Midhat Paşa'nın yetiştirdiği erâziller Bâb-ı Âlînin emr-i siyâset ve hakkâniyyeti bütün bütün terk eylediğine alâmet ve nişânedir.

Bulgar asilerinin te'dîbleri sırada Eslim'e mutasarrıflığında bulunan Arabgiri Haydar Efendi'nin Bulgarlar hakkında saltanat-ı seniyye icrâ-yı mezâlîm ve te'dîb-i eşkıyâ hizmetinde bulunan mülkiyye ve askeriyye takımları hadd-i meşrû' tecâvüz etdiğine dair verdiği takririni İngiltere devleti sened ittihâz ederek o hizmetde müstâhdem ümerâ ve me'mûrların te'dîbini resmen iltimâs ve ısrar eylediği Bâb-ı Âlînin ve herkesin ma'lûmu iken mûmâ-ileyh Haydar Efendi geçen gün muhâcir idâresi me'mûriyyetiyle Selanik'e me'mûr edildi. Fe-sübhân-Allah-ı Taâlâ. Devlet ve milletine bu sûretle hıyâneti mütebeyyin olan bir âdemi tervec etmek mugâyir-i hükümet ve adâlet değil midir? [9]

Ali Şefik Beğ Efendi bir müstâkim zât ise de Kürdistân ıslahâtına me'mûriyyetinin kat'iyyen münâsebeti yokdur. Çünkü o havalinin ahvâl-line adem-i itlâ'ıyla beraber safdil ve bu misüllü işlerin tesviye ve ıslahınca icrâsı lazım gelen hizmet ve siyâsetden gâfildir. Ve refâkatine verilen Musul mutasarrıfı sâbık Mustafa Paşa Musul'dan bi'd-def'ât vuku'bulan şikâyet üzerine infisâl etmiş ve zâten dayyık-ı sadr illetine

mübtelâ olub rekûb ve nüzûle adîmü'l-iktidâr olduğu gibi bu misüllü umûrun ıslahâtına me'mûr edilür liyâkatde olmadığı bedîhî ve bâhir olub hele bunun me'mûriyeti Raûf Beğ Efendi'ye derkâr olan münâsebeti cihetle İstanbul'a gelmek tekellüfünden vikâyeden ibâret ise de Kürdistanca edilecek ıslahâtın düçâr-ı ukde-i te'hîr olması devletce muzırrdır.

Muhtâc-ı ıslah olduğumuzu Bâb-ı Âlî lisân-ı resmî ile lâ-yenkati' beyân etmekte ve vükelâ ve me'mûrînin ve evrâk-ı havâdislerin kaffesi eğerçi biz ıslahâta devam edemezsek bütün bütün mahv olacağız demekde ve vükelâ-yı sâbıka ve lâhikadan ba'zıları batdık çâre ve necâtımız yokdur sözlerini daima söylemekdedir. Bu o cinci kulun butlânı ashâb-ı hamiyet ve gayret indinde sabit ise de her sûretle ıslahâta ihtiyâcımızda inkâr olunur şey değildir. Çünkü evvel ve âhir memleketimizin servet ve ma'mûriyetini câlib olacak te'sisât-ı nafiadan hiçbir şey yapılamayub ahalimizin mahsûl-ı ırk-ı cebini olan servet-i milliyemiz dahi her ne ise sû-i idâre seyyiâtı ve bir takım avâriz-ı zamaniyye beliyâtıyla yerlü ve yabancı beş on kadar pankerlerle ecille ve ümerâdan ba'zılarının kise-i intifa' ve ihtilâsına çekilmiş ve işte şimdi memleket nihâyet derecede fakr u zarûrete düçâr olmuşdur. Lâkin memleketin refâh ve saâdetine yoluyla hizmet edilür ise mevki'n huda-dâd olan kabiliyeti iktizâsınca bi-kereme-i teâlâ sekiz on sene zarfında kesb-i ma'mûriyyet edeceğinde şüphe yokdur.

Ancak şimdiye kadar vuku'bulan tecrübeler ve işbu lâyihada bast ve irâd olunan delillere göre otuz kırk seneden berü mevki'-i iktidâra gelüb geçmiş ve el-yevm ber-hayât bulunmuş ve hamiyet ve gayretten ârî ve berî oldukları nazâr-ı umûmide sâbit olmuş ba'zı vükelâ-yı bi-vefâdan ve bu misüllülerin sâika-i hamiyetiyle yetişmiş ve hâlleri herkesce bilinmiş olan Dâhiliye Nâzır-ı sâbık Said Efendi ve Veliyeddin ve Takıyeddin ve Süreyyâ ve Abdurrahman ve Nazif ve Rif'at ve Kamil ve Sabri ve Asım ve Ziya ve Emin ve Mazhar ve Zabtiye Nâzır-ı sâbıkı Safvet ve Eşref ve Tefvik ve Cemil Paşalar ve hele ipden kazıktan kurtulmuş mutasarrıflar ve kat'-ı tarik-i menzilesinde [10] sirkâte koyulmuş bulunan defterdârlar ve rüsûmât nâzırlarından insâf ve istikâmet ve hüsn-i hizmet-i intizâr etmemek zehr içinde tiryâk-ı ârâmenin misli olduğu kavlen ve maddeten meydandadır.

Eğerçi derece-i vücûbda olan ıslahât evvelkiler gibi evrâk üzerinde bir hayâlât ve iğfâlât kabilinden olmayub da hakikaten cihet-i fi'liyyesine gidilecek ise evvelen hey'et-i idâre-i merkeziyye Cenâb-ı Hakkın ve pa-dişâh-ı vaktın rızasıçün tâdil-i meslek edilüb işe başlamalıdır. Ve âleme gülünç olmakdan kendüleri ve milleti halâs ve metbû'-ı meşrû'-ı mufahhamımızın şân ve istikbâline hizmet etmelidir. Ve küre-i arzda bulunan Müslümanların bekâsı Devlet-i Âliyye-i Osmâniyyenin devâm-ı

şevket ve saltanatına mütevakkıf ve mârrü'l-esâmi paşalar ve mutasarrıflar ve defterdâr ve rüsûmât nâzırlarının kemâ-fi's-sâbık istihdâmları hâlinde ıslahât ve i'mârât ve icrâ-yı adâlet kâbil olamayacağı muhakkak olduğunu bilmelidir. Ve böyle bir iki yüz kadar eşhâsın mücerred taayyüşleri uğrunda otuz milyon kadar halkın bütün bütün mahv olmasını tecviz etmemelidir. Ama bunlar vaktiyle nik u bed yetiştirilmiş şimdi ne sûretle cevab virülsün dinür ise bunlar arasında bi't-tesâdüf yüzde yirmi nisbetinde erbâb-ı liyâkat ve hamıyyetden zevât bulunacağı dahi derkâr idüğünden ve bunlarda ma'dûd ve ma'lûm bulunduğundan içlerinden bu dürlülerin bi't-tefrik diğerlerinin ahvâl-i mâliyyeleri tahkik olunarak ihtiyâcı olan var ise anlara şöyle muzâyakalu zamanda dahi hâzine-i devletin vereceği mikdâr-ı münâsib maaşda yine hâzine-i devlet pek ziyâde karlı çıkacağı ashâb-ı rüşd ü sedâdın ve belki bi-vukûf olanların bile idrâk ve tasdik edecekleri bedihîdir.

Kazıyye-i müsellemedendir ki âlemde her maksada vusûlün çaresi imkan dairesinde aranılacağından imkan ve ma'kûlâtın hâricine çıkmak beyhûde yorgunluk çekmek ve şimdiye kadar bizim çektiğimiz metâib ve mesâib o dairenin hâricinde dolaşmaklığımız vukûfsuzluğun mazarrâtı olduğu bi-şekkdir. Hâzine-i devleti arpalık hükmüne koymuş ve idâre-i memleketi temâyülât-ı keyfiyye vechilesine uydurmuş olan aksâm-ı ümenâ ve ümerânın vücûduyla beraber kuru kağıd üzerinde olan nizâmât ve tefevvüh olunan kelimât-ı ıslahât bugünkü muzayaka ve belâyâ-yı müz'iceyi def'e medâr olamayacağı ma'lûmdur.

Islahât-ı dâhiliyyece iktizâ eden teşebbüs ve himmetin kongre kararının tesviyesi ve politika-i hâriciyyenin düzelmesi zamanına ta'lik edileceğini Vakit Gazetesi geçen gün lisân-ı cenâb-ı vekâlet-penâhiden olarak iş'âr [11] ve i'lân etdi. Hâlbuki en bi-vukûf olanların bile nezdinde muhakkak ve ma'lûmdur ki belâ-yı cenk ve cidâli ve müdâhalât ve i'tirazât-ı ecânibi celb ve da'vet eden şey umûr-ı dâhiliyyemizin bozukluğudur. Hatta şiâr-ı medeniyet-perverânesinden ümid-mend olduğumuz ve celb-i teveccühleri yolunda pek çok fedâkârlık ihtiyâr ettiğimiz İngiltere Devleti Hâriciyye Nâzırı Lord Salisburi'nin ıslahât-ı dâhiliyye için kongrenin Devlet-i Âliyye'ye verdiği karara son fırsat ta'biriyle tefevvüh eylediği sözün mazmûn-ı mehâlik-i nümûnuna göre Avrupa efkârı ahvâl-i âtiyemize sâil ve binâen-aleyh zamanımızın bir saati bir seneye muâdil görüldüğünden ve ders-i siyâsete dâir te'lifâtı olan ve nazariyyât-ı siyâsiyyesini bi-avni ilâhi taâlâ fi'liyâtıyla isbat edeceği muntazır bulunan sâdr-ı müşârün-ileyhin ıslahât-ı dâhiliyyede bir dakika bile vakit geçürmek kat'â caiz olamayacağını cümleden daha ziyâde bileceği derkâr olmasıyla Vakit Gazetesinin yazdığı sözü mesmûât-ı gayr-i sâhihe üzerine yazmış olacağından şübhe yokdur. Ve alâ kil-et-takdîreyn bir sûret-i mutlâkâda tecdid-i idâre muktezâ olub eğerçi bekâ-yı hayât-ı devlet ve

millet bu mülkü harâbezâra döndüren bir takım nüfûs-ı ma'dûdanın refâh ve ikbâline fedâ edilmeyüb de muhâfazası iltizâm buyurulur ise Bâb-ı Âli muâmelâtını adl u siyâsete tevfik ve emânâtı ehline tevdî' ve terfik buyurmalıdır.

Lehü'l-hamd saltanat-ı seniyyenin mülkiyye ve ilmiyye ve seyfiyye ricâli arasında vilâyet ve mutasarrıflık ve defterdarlık hizmetlerinde ve rûsûmât nezâretlerinde istihdâm ve hizmetlerinden bi-hakkın istifâde olunur lüzûmu kadar zevâtın bulunacağı bi-şekkdir. Fakat bu intihâbın icrâsı murâd edilür ise a'zâsı zât-ı sâmi-i fetvâpenâhî ve Saîd ve Cevdet ve Kadrî Paşalar hazerâtıyla Mâliyye Nâzırı sâbık Zühdü ve Maârif Nâzırı Münif Efendiler hazerâtından mürekkeb bir komisyon-ı âliyenin taht-ı riyâset-i hazret-i şeh-r-yârîde teşekkülüne muhtacdır. Ve işbu zevât-ı sûtûde-sıfât hakikaten ashâb-ı fark ve temyizden ve husûsiyle bizim memleketin mizâc ve mişvârını ve intihâb edilecek zevâtın hâl ü şanlarını derece-i kifâyet ve liyâkatlerini ve kangı hizmete münâsib idüklerini bilür ve kendülerine emniyyet ve i'timâd olunur vükelâ-yı hamiiyet-simât saltanat-ı seniyyeden buldukları cihetle bi-tevfik-i Allahü Teâlâ emr-i intihâbda isâbet görüleceği ümid olunur. Ve işte eşedd-i ihtiyâcla muhtâc olduğumuz şu intihâb ve teşkilât te'hîr eder de yine elde bulunan bir alay idrâksiz ve insâfsızlar ve sâika-i sahâbet ve garaz ile işe girmiş olanlar kemâfi's-sâbık mülkte istihdâm edilürse artık bizim için ümid-i bekâ-yı selâmet ve saâdet baîdü'l-ihimâldir. [12]

Bir hüs-n-i telâkkîye mahzar ve metbû'-ı meşrû'-ı efham efendimize ve ihvân-ı vatana hizmet edilmiş olur ümidiyle kaleme aldığım işbu lâyiha-i acizânemin mündericâtını îmân ve insâfi ve makam-ı akdes-i hilâfete ve siyemmâ selâmet ve necât-ı devlet ve millet için terk-i hâb ve huzûr eden şeh-r-yâr-ı farûk-ı haslet efendimiz hazretlerine ve vatanına zerre kadar muhabbet ve ihlâs olanların tasdikde tereddüd etmeyecekleri me'mûldür. Çünkü **mal** ve müeddâ'-ı lâyiha arz ve beyân-ı hakikatden ibâretidir. Hemîşe hazret-i perverd-gâr icrâât ve islahât-ı saltanat-ı seniyyede tevfikât ve teshilât i'tâ ve sâye-i hümâ-vâye-i hazret-i cihân-dârîyi fark-ı memâlikde ebed-i beka buyura. Âmin bi-merhâmet-i seyyidü'l-mürselin. [13]

SÖZLÜK

Adem-i hoşnûdi: Hoşnutsuzluk, memnuniyetsizlik.

Adem-i itlâ': Havaî şeylere heves etmemek; bir şeyin üstüne bir şey sürmemek.

Adîmü'l-iktidâr: İktidarsız.

Agrâz-ı nefsiyye: Nefse ait maksat, niyet.

Ahlâf: Birinin yerine geçenler, halefler.

Aksâm-ı ümenâ: Güvenilir kimselerin bölümleri, parçaları.

Akvâl-ı bâtıla: Boş, yalan sözler.

Alâ kil-et-takdîreyn: İki takdirden her birine göre.

Arec-i maâric: Aksak, topal merdivenler.

Ârî ve berî: Hür ve temiz.

Âsâr-ı karîne: İpucu eserleri.

Âsâr-ı muzırre: Zararlı eserler.

Ashâb-ı kifâyet: Lüzumu kadar olmak; yetişmek; liyâkat.

Ashâb-ı rüşd ü sedâd: Doğru ve akıl sahibi dostlar.

Atf-ı nigâh: Göz atma, bakma.

Bâhir: Belli, apaçık.

Baîdü'l-ihimâl: İhtimalden uzak

Bâis ve bâdî: Sebep olan.

Bast: Uzun uzadıya anlatma.

Belâyâ-yı müz'ice: Rahatsızlık veren, usandıran belalar.

Beliyyât: Felaketler, kederler.

Bi'l-vücûh: Bir memleketin ileri gelenleriyle.

Binâberîn: Bundan dolayı, bu sebepten.

Butlân: Batıllık, boşluk, beyhudelik.

Câlib: Celbeden, kendine çeken.

Cânib-i celil-i hilâfet-i seniyyeye: Yüce hilâfet makamı tarafından.

Cebânet: Korkaklık.

Cerrâr: Dilenci, arkasından sürükleyen.

Dâî: Dua eden, duacı; sebep.

Dayyık-ı sadr: Pek dar göğüs.

Devâir-i idâre: İdare edilen daireler.

Dirâyet: Zekâ, bilgi, kavrayış.

Dûçâr: Yakalanmış, çatmış, mübtelâ.

Ecânib-i cânib: Yabancılar tarafından.

Ecille: Bilgi, fazilet ve rütbe itibarıyla büyük olanlar.

Ecille-i ricâl: Büyük adamlar.

Eclâf: Ayak takımları, rezil kimseler.

Edviye: İlâçlar, devâlar.

Elem-i beyyine: Elemin delilleri.

Elzem: Lüzumlu.

Envâ'-i nimet: Çeşitli nimetler.

Erâzil: Reziller, namussuzlar.

Erbâb-ı temyiz: İyiyi kötüden ayırt eden ehil kişiler.

Erkân-ı sâlîfe: Geçmiş büyükler.

Erzân: Lâyık, münâsib, muvafık, şâyân, müstehak, uygun, yerinde.

Esefâ: Eyvah, yazık.

Eşedd-i ihtiyâc: En zorlu ihtiyaç.

Eydi: Eller; kuvvetler.

Fârt-ı inkıyâd: Boyun eğmede aşırılık.

- Fıkdân:** Yokluk; bir şeyin belirsiz olması; yitirmek.
- Fırsat-yâb:** Eline fırsat geçen.
- Fütûr:** Yeis, ümitsizlik.
- Gurûrî-i seyyiât:** Gururla ilgili günahlar.
- Hâil:** Mani olan, engel olan.
- Hâliyyâ:** Şimdiki hâlde.
- Hamîyyet-simât:** Alametleri hamiyetten ibaret olan.
- Hasr:** Tahsis etme, zaman ayırma.
- Hatiat:** Günah, kabahat, suç.
- Havf:** Korku.
- Hemîşe:** Daima, her zaman.
- Huda-dâd:** Allah vergisi.
- Hûrşid:** Güneş.
- Huzûzât-ı nefsiyye:** Nefse hoş gelen şeyler.
- Hüsn-i telâkkî:** İyi kabul.
- İtnâb-ı makale:** Sözü uzatma.
- İ'tâ:** Verme.
- İ'tirâf-gerde:** İtiraf edilmiş.
- İ'tisâf:** Doğru yoldan sapma.
- Îâne:** Yardım parası.
- İbâd:** Kul etmek, köle yapmak; Allah'ın kulları.
- İbtidâr:** Bir işe süratle başlama.
- İdâme:** Devamlı, daimi, devam ettirme.
- İhâta:** Bir şeyin etrafını sarma, kuşatma; tam kavrayış, anlayış.
- İhtilâs:** Para çalma, aşırma; kapma, kapılma.
- İka'-ı mefsedet:** Bozgunculuk yapma.
- İka'-ı muhâsama:** İki taraf arasında düşmanlık yaptırma.
- İkdâm:** Gayret ve sebatlı çalışma, devamlı çalışma.
- İktisâb-ı şan:** Şan kazanma.
- İktizâ':** Lâzım gelme, ihtiyaç.
- İlcâât:** Mecbur etmeler, zorlamalar.
- İlel-i bâtına-i müzmine:** Süreğen dahilî hastalıklar.
- İlka':** Bırakma, bırakılma, terk.
- İmtisâl:** İcap edeni yapma, emre boyun eğme.
- İnbiâs:** Gönderilme, meydana çıkma.
- İnfisâl:** Ayrılma, memurluktan çıkarılma.
- İntâc:** Netice.
- İrâe:** Göstermek, göstererek öğretmek.
- İrtikâb:** Rüşvet yeme.
- İş'âr:** Yazı ile bildirme, haber verme.
- İşaâ:** Haber yayma, herkese duyurma.
- İzâa:** Açığa vurma, belli ve âşikâr etme.
- İzâe-i hakikat:** Gerçeği aydınlatma.

İzmihlâl: Bozulup gitmek, perişan olmak, yok olmak.

İzz: Değer, kıymet; yücelik; güçlülük.

Kaffe: Bütün

Kâin: Mevcut olan.

Kat'-i ümid etmek: Ümidini kesmek.

Kazıyye-i müselleme: Yardımcı önerme.

Kelimât-ı agrâziyye: Düşmanca sözler.

Kemâ-fi's-sâbık: Eskisi gibi.

Kesirü'l-vuku': Çok ve sık vuku bulan.

Kise-i intifa' ve ihtilâs: Rüşvet kesesinden faydalanma.

Lâhika: Ek.

Lâ-yenkati': Ardı kesilmeksizin.

Lâ-yetegayyer: Değişmez, bozulmaz.

Ma'lûl: Hastalıklı, sakat.

Ma'zûl: Azledilmiş, işten çıkarılmış.

Mahâsin: İyilikler.

Mahmî-i aliye: Yüksek himayeye sahip, korunan.

Mâhrec pâyesi: İlmiye rütbesinden İstanbul tarik-i mevleviyetlerinin ilk payesi.

Mahsûd: Biçilmiş ekin, ekini biçilmiş tarla.

Mahsûl-ı ırk-ı cebin: Korkak soyun mahsulü.

Mahzar: Hazır olma, görünüş.

Makâm-ı akdes-i hilâfet-i seniyye : En kutsal halifelik makamı.

Makâm-ı âlü'l-âl hilâfete: En yüce hilâfet makamı.

Makam-ı muallâ-yı hazret-i cihândâri: Yüce padişahlık makamı.

Mansûb: Memuriyete konulmuş.

Maraz-ı mühlike: Öldürücü hastalık.

Mariz: Hasta.

Mârrü'l-esâmi: Yukarıda ismi geçmiş olan.

Mazhar: Nail olma, şereflenme.

Mazmûn-ı mehâlik-i nümûn: Tehlikeli yerler veya işler gösteren mana.

Me'mûl: Ümit, umulan.

Mebde': İlk, başlangıç.

Medhâl: Giriş, başlangıç.

Mekâid: Hileler, aldatmalar.

Mekîdet: Hile, düzen.

Mel'abe-i sibyan: Çocuk oyuncağı.

Menba': Kaynak, pınar.

Menfaat-perestan : Kendi menfaatini düşünen.

Merâtib: Rütbeler, dereceler.

Merci'yyet: Dönülülecek yer, başvurulacak kimse.

Merdûd: Reddolanmış, kovulmuş.

Mesâib: Felaketler.

- Metâib:** Meşakkatler, yorgunluklar.
- Metbû’-ı meşrû’-ı efham:** Hükümdar.
- Metbû’-ı meşrû’-ı mufahham:** Hükümdar.
- Metbû’-i meşrûa:** Hükümdar.
- Mişvâr:** Tarz, tavır, hareket, gidişat.
- Mizân-ı müstâkim:** Doğru ve tam ölçmek.
- Mûcib-i laane ve nefrîn:** Lânetlenmeyi gerektirir.
- Munzam:** Zamm edilen; ilâve edilen; üste konan, katılan.
- Mübrem:** Kaçınılmaz, vaz geçilemez, önlenemez.
- Mücerred :** Tek, karışık olmayan.
- Müeddâ:** Eda olunmuş, mana, mefhum.
- Müeddi:** Sebep olan, meydana gelmesine vesile olan.
- Mühlik-i idâre:** Helak edici, öldürücü idare.
- Mülâzım:** Bir yere veya kimseye sarılan, tutunup kalan; stajyer.
- Münâferet:** Nefret etme.
- Münbais:** Gönderilen, ileri gelen, doğan.
- Mürüvvet:** İnsaniyet, insanlığa uygun olan şeyi yapmak; güzel ve iyi şeyleri alıp, kötü şeyleri ve hâlleri bırakmak.
- Müşârün-ileyhin:** Adı geçen.
- Mütebeyyin:** Meydana çıkan, anlaşılan.
- Müteçâsir:** Cüret gösteren, küstah.
- Mütemessik:** Sıkı sıkı yapışıp tutan; bir delil ve şahide dayanan
- Mütevakkıf:** Duran, bekleyen; bir şeye bağlı olan.
- Mütevâtir:** Ağızdan ağıza dolaşan.
- Mütevessil:** Tevessül eden, sebep tutan, başvuran, girişen.
- Müzâyaka:** Sıkıntı, darlık, yokluk.
- Nâ-be-mahal:** Mahalsiz, yersiz, yolsuz, yerinde olmayan.
- Nâ-ehl ü mechûlü’l-ahvâl:** Hâlleri bilinmeyen ehliyetsiz kimse.
- Nüzûl:** Aşağı inme, konaklama.
- Perişâni-i şirâze-i bilâd:** Düzen, esas; beldeler, diyarlar, memleketler.
- Perverd-gâr:** Besleyici, terbiye edici, rızıklandırıcı.
- Pira:** Süsleyici, düzenleyici, donatıcı.
- Piş-i nazâr:** Göz önü.
- Rekûb:** Binek hayvanı.
- Rişte-i siyâsiye:** Tel, iplik, hayt.
- Ruûnet:** Bönlük, sünepelik; insana ağır gelecek hâllerde bulunma.
- Rütbe-i sâmiye-i vezâret:** Sadrazamlık.
- Rüteb ve menâsıb:** Rütbeler ve makamlar.
- Rüûs:** Başlar; sadrazamın verebileceği küçük rütbelere için verilen yazı; ilmîye derecelerinden biri.
- Sâika:** Sürükleyen, sevk eden, götüren hâl, sebep.
- Sâika-i sahâbet:** Sahip çıkma, yardım etme sebebi.
- Sâil:** Soru soran; dilenci; saldıran.

- Sâniha-pirây-ı sudûr:** Zihne gelen fikir, çok düşünmeden gelen fikir.
- Sâye-i hümmâ-vâye-i hazret-i cihân-dârî:** Hükümdarın yardımıyla.
- Sâye-i seniyye:** Padişahın yardımıyla.
- Sebeb-i kavî:** Kuvvetli sebep.
- Sebkât:** Geçme, ilerleme.
- Sehâb-ı zulmet-i hazıra:** Karanlık; bulut.
- Selb:** Zorla alma; kaldırma, giderme; menfileştirme.
- Semm-i helâhil:** Panzehiri olmayan, öldürücü zehir.
- Setr-i aġrâz-ı zâtiye:** Şahsî düşmanlığı gizleme.
- Seyl-i belâ:** Belâ seli.
- Siyemmâ:** Özellikle, her şeyden önce.
- Sûhte:** Medrese talebesi.
- Sû-i idâre-i seyyisi:** Kötü idarenin günahları.
- Sûver-i müellime:** Elem veren suretler.
- Suver-i seyyiât:** Günahların suretleri.
- Sükkân-ı vilâyet:** Vilayet sakinleri.
- Şehr-yâr-ı farûk-ı haslet:** Padişaha ait özellikler.
- Şekk:** Şüphe, tereddüt.
- Şir-pençe:** Kan çıbanı.
- Şuabât-ı idâre:** İdarenin şubeleri.
- Şûriş-i fesâd:** Fesattan çıkan kargaşalık.
- Ta'lik:** Geciktirme.
- Taalluk:** İlgisi olma; asma, asılma.
- Taayyüş:** Yaşama, geçinme.
- Tagayyürât:** Başkalaşmalar, bozulmalar, değişmeler.
- Tahavvül:** Değişmek, dönmek. bir hâlden başka bir hâle geçmek.
- Tâhdiş-i ezhân-ı halk:** Halkın zihinlerini kurcalama, karıştırma.
- Tahmîl:** Yükleme, bir işi birinin üzerine bırakma.
- Tahriz:** Kışkırtma.
- Te'sisât-ı nafia:** Bayındırlık işlerini tesis etme.
- Tebriye-i zimmet:** Zimmetinde hükümet parası olmadığını ispat etmek.
- Tebşirât:** Müjdelemeler.
- Tecdid:** Yenileme.
- Tecdid-i kuvvâ:** Kuvvetlerini yenileme.
- Teeddüb:** Edepli davranma, utanma.
- Tefevvüh:** Ağza alma, söyleme; münasebetsiz söz söyleme.
- Tehiyye:** Selam; hayır dua etme; beka, mülk.
- Tekessür:** Çoġalma; kısılma.
- Temâyülât-ı keyfiyye:** Arzuya, isteġe baġlı meyiller, sevgiler.
- Terfik:** Arkadaş etme, birinin yanına katma.
- Terk-i hâb:** Uykunun terki.
- Tervic:** Kıymet ve itibarını artırma; geçirme; infaz.

- Tesâmuḥ:** Hoş görme, birbirine kolaylık gösterme; kayıtsız olma; gaflet etmek; ihmal etmek.
- Teshilât:** Kolaylıklar.
- Teşettüt-i keyfiye:** İsteğe bağlı olarak şubelere ayrılma; çatallaşma.
- Tevbîh:** Azarlama.
- Tevcihât:** Verilmiş rütbeler.
- Tevciye-i menâsib:** Makam verme.
- Tevdî':** Bırakma, emanet etme; vedalaşma.
- Tevfikât:** Uygun olarak, uygunlaştırma.
- Tevlid:** Meydana getirme, sebep olma.
- Tevsi':** Genişletme, bollaştırma.
- Tevsik:** Vesikalandırmak, vesikalamak; sağlamlaştırmak.
- Tezebzüb:** Kararsızlık, karışıklık.
- Tiryâk-ı ârâme:** Panzehir.
- Türrehât-ı garibe:** Saçma sapan sözler.
- Ulüvv-i himmet:** Yüksek himmetlilik, gayret ve himmeti çok olmak.
- Uzmâ-yı eslâf:** En büyük geçmişler.
- Vak'a-i nâgeh-zuhûr:** Ansızın oluveren olay.
- Vâlid-i mâcid-i kesirü'l-mahâmid-i hazret-i hilâfet-penahi:** Padişah.
- Vech:** Yüz, surat, çehre; üst, satıh, düz.
- Vech-i tesmiye:** İsim koyma.
- Vikâye:** Kayırma, koruma, tedbir alma.
- Yâverî-i tevfikât-ı ilâhiye:** Yardımcı, mededkâr.
- Ye's-i kat'î:** Ümidini kesmek.
- Zehâb:** Gitme; bir fikre, düşünceye uyma, sapma.
- Zenb-i lâ-kıyâs:** Kıyaslanamaz günah, suç, kabahat.
- Zevât-ı sûtûde-sıfât:** Sıfatı, vasfı övülmüş kimseler.
- Zimâm-ı hükümet:** Hükümeti idare etme.
- Zu'm:** Batıl zan, şüphe.

KAYNAKÇA

- BOA, YEE, 9/26, *Nusret Paşa'nın Islahat Lâyihası*.
- BİREN, M.T. (1993), "*Bir Devlet Adamının*" *Mehmet Tevfik Beyin (Biren) II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları*, F. Rezan Hürmen (haz), C. 1, Arma Yayınları, İstanbul.
- GÖKBİLGİN, T. (1993), "*Midhat Paşa*", *İslam Ansiklopedisi*, C. 8, MEB Yayınları, İstanbul, s. 280.
- GÖVSA, İ. A. (1933-1935), *Meşhur Adamlar Hayatları ve Eserleri*, C. III, İstanbul.
- Mahmud Celâleddin Paşa (1983), *Mir'ât-ı Hakikât Târihi Hakikatlerin Aynası*, (haz. İsmet Miroğlu), Berekât Yayınları, İstanbul.

EKLER:

بر مدت نبود ، مورسیایه دولت علییه دخلی استیلا ایدیه سو ادره سیدی و حاجا دمی بعض
انقلاب سالقریبه دوجار اولدییی نودور فلانک ایجنده جقمعه مکانی حقدنه جانبی معا لبقیت
حضرت خلایقیا لهدنه ازانده بوز بلایه علوهفت و خورینجه نوجرات محاسبه منقبت شهانوردی حساب
ظلمت حاضره دنه حلق موروثی شکانه بی بونه ۱۵۱۸ تعالی قریب العبرده و خلاص بوره حقدنه سینه
بوعسبه ده اهل حکمت نظرک نابتدکه ترتیب دوانشکنن عکله محتاج اولوب عکلت و مرضی بقیه
اولدنجیه ترتیب و ترکیب اولدنجیه ادویه نیک وخی حکم و تأیری اولدورقده عاعد بلکه خسته نیک
ترتیبده حیاتی حودی اولدجی امر برید-

استه نوزمانه فلانکشانک لسانه فریاد ایله اخصه - وایله ایلیک ، حیایات سیدیه سببیه
دحکامیه نیک وقت و زمانیه موقع فعله کفرلیسی و معروف قولغره قراینک مع لاصف اجرائیسی
حقدنه سانجه بیزی مدور اولانه ارادت حکمت آیات جزلانوردی حکم جلیلیک مورس جریده اولدی
کی ایدی ارکانه ادره ده ناسخ و اهلکار تصادف ایتمی جانب حمده کرک سونه دلها برضا عقبه بی غله
با فاستی بیده دجک اولدجی بی شک اولدیفنده بو بایده حقدنه ایدیه و جعب اوزرینه تجرید و کلایله
دخی اولد کرامت بیدارید-

اگرچه معلومست که بر مملکت و حکومت بقای تو، دشواری اصول سیاست نیک دروم و انتضای
سنتج جاری اولوب استه سیاست جودولیمه بریشانی سبزه بلاد و عباد دخی لیبیمیه
زیر نقدی سیاست احمای حقیقی و احمای حقیقت اضاعه عدلی و اضاعه عدالت خرابی تبعه ممکن
دخرا بی تبعه و مملکت انقراض دولت حکومتی دغیردکه استه بزم سیدیکه حالنر اساسا و نقدی سیاست
مرصه و مملکت تیایج نایزین مضه سید-

تاریخ شناسا زنده بیرهیدرکه سلطنت سینه اندی تسکندره امور ادره سنی احکام سیاسی به توفیق
 و امور سیاسی و قشک احکامه و احتیاجه کور احکام جلیله شرعیله توسعه و توسعه بوسه
 اولدوقنده یاورى توفیقات الهیه به رضی و حسنه بنت و مسکه منضم اولدوره حسنیت و دولت
 کورنده کونر عابرج معایج شانه و شوکت و هموریت ممالک و تبعه محسود لغزاقیم و مملکت اولدی
 و مقام معلای حقیقت جرنیز بیره ادره ایا حکمدر لرینک اکریدین استغری ایدین واقعا برالعه
 ارکانه اداره خطیبانیه بخور و صدوره لر بعضی دفعه ناکر بظوره تصادفله دولت شوکتینه
 زاده تحول و تقیزنه اوغراسمه و حتی بزیکی دفعه ناله بالکله اضمو اولد بررعه قلمسه ایکه نیجانب
 خلافت سینه دینه اصلاحقور کورنلر لیک اصحاب کفایت و لیاقدنه اولانه نیک کاتنی موقع اقتداره
 جلیله ادره ماندر اصول اداره نیک معقول و متمسک اولدین احکام سیاسی به بعد توفیق مملکت
 ایدر لیک انک نایدنیه فرجیات احوال زمانیه دینه دولت و مملکتی خلاصه بیره اولکندنه یابره
 اکساب شانه و قوت اختیاره

لکه عظمای اسلاف زماندی مصائبک ابتدا علت طوری بولوب ایا کور بر جاده و تیزیری
 رضی اعمال و ادره ایتکله تجدید قویه مؤمنه اولدورده اشته از جمله ادره یار اول موجوده سینه
 احوال سیاسی حالیه و ما فی لر رضی پیش نظر عموم بر میزنده مستقیمه

سوی زنده ده لک طفری احاطه ایدره سوسیل بالرضی حنیفنه نغانه ایدر کالسیه ارضیه
 قویله تجدید و اصلاح رضی ندره باسلامه ضرورت قضیله الزم و معدم ایکنه اوج کونلک ناسره
 نالسیه سینه ندره افواج نعمه نظر اولدین سلطنت سینه و مملکت بقاسه بیجم انک احکام
 و ادره ندره کفر لر رضی الهیایه ضعف بر ستانه زمانه محتاج و مواد اصلاح اولانه جریه عطف نکان
 ایدر لیک لسانه اشدنه نادب اولور سوز لرله یعنی کانه یوقلاکت و معینی اول داهر مقام
 معاری خلافت عرصه حقیقه مقدر اوله معاری و طوره ج ادره نیک بولر لرضی و مملکت تریه نکان
 سبب و یر لیکنی اشاعیه ارکاب تریه ابر لکده در

مقام عال اعمال خلافت عز و سبب بالوجه باطل و مردود در و مملکت اولوالورده قوتل تصادف لر
 بیره ندره اولانه نقضه و دلایلیک امور ادره ندره کور لره نقصانه حقیقت نقطه ندره

YEE
 9/26

باقیمانجه بوندگه مسؤلیتی مرجعیت ضعیفه ینه بوریه استقلال ایدر کیم و بوریسی اسکی مملکت ادر
 دوام اینکجه شوره ده یا بیلدیجه اصلاحاتک شوره سی کوریلدیجه خیرلر نجات ادره نیک لوقتی
 حیرته باقیلدیجه اولسه بعداً اصلاح اولدیجه صور سنانی مملکت مرکزده کوره جهنم بیری و بیای علی
 مبداء و مرکزی برغوبره شوره قهلاچی سوریلدی اوغراسی عیالی بالینه درونه ایله معلول و مرضیه اولسه
 بردهودک خارجده تدوینله استقلالک برعینده-

بو بنای منته دولتی اولور قنده سنه دینور تحمیه آلت و واسطه اولسه لکیت ادره مرکزیه ادره
 رید یا سا مملکت مناسبات خارجیه دولتی ادره بی سبقت ایدر خدمتی انکار اولور نالیسه ده
 ادره مملکت غروبی سیاننده و باجود اغرض نسیه الحاقاننده اولورده داخل ذرره کلوننده همه
 اولدیغی مملکت ادره ده جسم دولته اوکوننده اعتباراً بر سیرتجه اولوب بوگونکده کوره جهنم
 الم سنانی انک نامیزنده انبعاث ایدر سویتجه درکه چونکه اخلاقی و منطقی حقیقت
 مکتب تربیه ننده حقیقه و فی الحقیقه بعضی مملکت اهلینی و من غیر مکر بوشنایسه ده ادره احتیاط
 موقع صدرت و شیخ و نقیضت و ریاسته کلندر و کله نسیس و لایانده و بوشنایسه بولناک لهر برده
 ایام معلوم نیلرینک عدد میلیسی مقدمه نجه اولاد و اخفاد لرینه و بوشنایسه ناسیجی نجه مناسبت
 وراثیه دور ادره نیک لهر شوره بر معلومیه یوزنده زیاده ملامت نکر ایسه ددره عسکریه
 یتیم بریلایه مبداء و امر ارضی لرینی نسبی قانانده قانانده آسب قانانده اولدیغنده وارثت
 دولت و مملکت حقوقی نجات ادره بی خطر و کفایت اولور قنده نسبه سوره قده حساب بولورنده
 انه منبایه بوسور اساس معرول و منضوب کافه امر و بند کالانک فساد اخلاقی و منطقی حقیقت
 اخلاقی ایسه افشاء حقیقت و سیاست لهر قانانک تولدینه سبب قوی اولوب حقیقت ناسیجی
 البته اولدیکن محاسبیه و محاسبه ده اول ایقاع منی صوره ادره اخلاقی ایله محقق
 سیاست سبب مستقل اولدیغی کوریلدیجه مملکت بولورده-

ارکانه سالف ده بعضی مملکت ضرر اتمه عقیده و فکر لرینه مبداء قوی قدری اما فخره کوریلدی
 مناسبت اولدیغنده بوریسی اصحاب فکر و دقته هوجب خیرت اولدیجه احوالده کوریلور ایسه
 بوشکلانک حل ایچونه نعال اولورده آسته قهرم سوری یا سا حقیقت و عدالته و-

اولونه فرقه سنه دینرو حکومت دولت علیه ده جبرنامه ایدیه اصول اداره سیاسیه نیک خویشی
 و کلای سابقه و حاضره نیک عقل درینجه کویا ریجسی اولر لفظیه بوزنه صورتیله جده اولسه که
 مملکت مرکزیه نیک عاقبت بودولت وعلنی فلاکت حاضره کفره چکنیک بلینک بریری بونه
 ایکمه بوقدر عقل ودرایت و دعوی استقامتله لایع اولر ایله اغراضه قبولی قیاده جوده و
 اداره مملکت و حکومت ایکجه ایتخدم اولر جبهه مهور لری بر اصول سالمه ذره سینه سید بر چول
 و ذرات دولتی بیورده اسرف ایتیمه چک بر ذره شروع وضع و تاسیس اولمسه نه مانع
 ایدی عجماسرا اغراضه ذنیه لریمه جهانبیل خلافت سینه به عزو سبب اقتدی غیظینه بشق
 بر مانع ایزدینه امکانه بوله بیورمی

ارکانه اداره سابقه نیک اسم و سیانری بره بر بیانه و تعداد مزید اولسه بیک بیک کتبا
 اولوب ریجسی حزنه و اسفی استیاج ایدیه چکنیکه تعداد و تقصیریه صرف نظرله خلاصه عرض
 اولو- ارکانه اداره سابقه و خصوصیه کجه سنه دینرو مقام حدیث بولمسه سیدی
 و حمی و وضعیه و صادقه و صفوت باسار باسنه ایدیه نوع خسته لقله زمام حکومتی اللیه
 المسد که بونک بیسی ایسه یانسه کلک لری کونه دولته امید بقاننده و توفیقان الیه نیک
 امداد و اعانه سنه باسای قطنی قطع امیدانیک و دینریج لهر خصوص خطرات نفسیه و لغوی
 منتقم دولت و ملت تریج و انقضا نریج تحریش اذکانه خلقی موجب اولور کلمات اغراضیه
 اساعه ایلمکده بویله بر ذکاب اذوق باطله البته بالظح حسنه حکومت حالی جسم جمعیت
 ملت بر رسم اهلالهله-

اگر چه سو حال لریه خسته سیانیه دینریج چک اولوییه صرف خیانت اری و بکنده بقه
 برسونه بولریم جیمی جریه ایلعه اما قریبه بیله موزک و جهتیسی ایاب تمیزک و جدا نته
 عادت اولوب سؤد که لهنه یانه جویسه سؤولیمز حال جاخرشی مجرد اداره سابقه نیک
 اغراض و فساد اری اولر یعنی اعتدالده لهنه مستقیم و تقصیریه عطف سبب

EE
 91

ماده سی یعنی ملئک و مقام اقدس خلافت سیه نیک بو حاله مدخل و مسکن خلیفای
صرف اقدار و موجب وبال عظیمه -

توسلک ملئک اداره طرفدارتک عملتک تیره ذمت یولده لسانیه دوله و دوله اولوق
سوزده بریده اجانب جانیزه ملکزک لطفه الفا اولناه شورش فسادیه اوغلا شوقه
اصلاحات و اعزازت داخله ایله استعمال وقتا بولمه یعنی و دیلیرده اور و یاچه بوسونیت لانا
علمیزه حاضرلشه برضاد و حکمت اولدیفندیه بویابده یا یلیجه تیریر اوسونیه حال
ولقد یا یلیب بویکیم اصل اولقدیه قور تاسیه استعمال اولدیفن ماده لریده که بونازده
مورانه و حضرت ترکات غریبه دند

واقعا سیمه دبه و ولیدیزیم هوره نهانده ولقد یزیم بسنه دیزو ممالک دولت علیه
داهلده ایقاع مفیدینه برانه حال اولدقدنزه فرجه ایده ملکه اولکه اوغلا شوقه اصل
داخلیه نیک اقمیزه مجتاج اولدیمه اقمیزه فریباب اکلانه و زمانه اولدقدنیه یعنی قدرت
اولسونه مکات و مفیدت دستینه محفظ جمله مزاجیه فریقه ذمت اولدیه بیوع مستورک
ساده و شوقی و دولیک سلاسی خدمت ^{بویجه اولدیمه} و غیرتی عیره انسا یخزده سلب نیکه و اصول سیکینه
ترکه و ملکزکی اداره و محافظه ایده چک امد و مهور لریزی بشیریکه برقع اسبه و خالزیه
عدم وضعه ده اندر سب اولدقدنیه غیر خفیه

اقا - واعذونیه بقه حایه بوقدر که بزم کوردیکر حضرتک عمو قاعده سزام و مهوریه
بشیر ملک و اکلانه سابقه مناصب و وزتی کف اولاد و اقا یلینه و بره هورنه منور ایزنه
حصه ایچک ملک و خیمنده منبع و دستورک انواع مصلح و اعتسافیه برابر غله و موقضتی
ایله ایله بر قاعده وضع ایویه اوقاعده به عمده عیانی و سیفی سینی مهور لرینک یا کینه
فرق انصاف و اقلباری باعث اولدین کی اور و یا لیک جله مزده اولد فساد و سونیتاری دین
اداره چه کوردیکری سواخلایه و سناهمه و بویوزده تبعه اولدیک بولقدنیه عدم خنوقی و منا
ماده لرینک تیریر و خیزین ایلیک احوالده اولوب بوزک که سییت مرکزیه ده محبت و سلمه

كرجه اداره حکومت مملکت ایچونه اسانلرین اولامه معور کر و قیلمه بر قاعده صحیحه
 و سالتقده بندرلرله اوله ایلی بر طاقم نالهل و مجرول الارهوللرک ساقه صحابیلرله
 صوقلمرینک یول کسیر بیلرک لهم ممالک سلطت سینه سونکی کی یولها قمارک اریلمی حکمی
 کیرک ضایه زار حکم کر موله اولور و هکده اصحاب الکلیت واقفانده وعرضه و ناموس
 عقیقه اعتماد اولور. طاقمده لایحیز داره سده بنسبه اولابه معلور اداره مرکزیه اجله
 جهانلک اسیر ضایه و لغتده قوتیلوب معلومه استقبال اولور. نجه نعل اولور ایله کیم و کونور
 کدوسی بر قانونه داره سده سولک لایحیزده داو مسولیه دو حله. اولمه کیمونه ایقای وظیفه
 جریته حصر افکا. ایلمکرده بقده دو سینه جلمک یی قالمده دیولونلین مملکتک اصلح و رعای
 دخی اولمورک اقدام واقفای نسنج ارتقه لمبیجه.

جریته عسکری کلجه اولمورک اصول اداره سی عدلیه و ملکیه نسله برسی و نطقه مندی
 کونور ایسه اولمورک اصلح اصول اصلیه نلک بعضی اقمنج اولوب امر او قومانده
 بنسبیرملک حاده لها اولاده دخی صرف تقلمه و احکام کیفیه تابع اولورده و در ساره
 سلاک مملکده لایقده و لقیبت جمعیه فری هلاک تقریب ایینه صور موله اولاسیده انباش
 ایینه بر مغلوبیت عجیبه و غریبه درک نلک برسی ارکانه اداره دولتک اسانلر محایه ایجه
 امرنده اولامه سوا جنلده و دیگرن روح جسورلن و ملت اولاده قوت عسکری مودوع
 ایلی قومانده اولامه امر و میزنده اکتینک سوا اختلافه بلایسیده مقبل اولورلر کی
 و رعوت و بعضی بیلرک دخی شجاعت و معلوم مایه عدم کفایتی ماده لریده.

ایتمه اصول اداره ملکیه و عدلیه و عسکری برسی بویجه بر ندریز و نشت کیفیه داره سده جریته
 ایینه بر لقیبت جمعیه نلک بقاسی قابل ایسه بزمده بو حال بجزده بقا مزده امیداره اولامه حکم
 اولونه

YEE
 9/26

بولسز وقاعده سز يتدبيرله اولاده نيكلامنه وقفه دريسايت مملكت باعت دبارك اولاده احوالده ايدبلانه بحت اصحاب انصاف ووجهه ايجومه ديلك كا 2 اولسز خيزه بوبولده ارفه انساب مفاك وقياسم وحاك لزم بوليسه ده بعضه ساره دلار ونا القلا وخرينه دولت ووزنه ملتي بولمغه افته ايدنه بولمغه جالقله كيم نيايمسه و نه اولسه بوللا سوزلرده بولنه جقله دركار ايدوكنده بوردر بولرك اغزليني قياومه ايجومه بعضيضا حات و بولمك لازمه

للكسي بيلوركه سوزامل محمد افه بايزيد مدرس سنده بولمغه ده اقامت ورجعت فوله قنعت دار الفقه بايزيد جامفلك هولسند بولمك كوكچنيزي سرتة قدر نزل ايدر برخواستاري مجوم صديقه بگه خاتم سرتة روس لرك و برنجيغ بايسي ديلسي ميرصوبك يدي شيخ الاسلام مجوم عارف افه طرطنه عومه اولدي والما جركنيزي محمد حضرت خلافتيها هي جنكها غايت حقه عبدالمجيد حضرتي بوملا و تحضك دولته تربسي قبول ايتيم اوده بيله عرض شيخ الاسلام يه رو بيوردى و احيانا فواد و عاكبا سار طرطنه بايه منهورك و يلر حقه مجوم شيخ الاسلام سلاليه افته و فوجولا القسى و هزاره موقاي شاليه سعدالدينه قديك قايتو طور حيا ايلر ما فواد و عاكبا ياسارلك كبريه لوقه رنه موماليه مدرس تربسند بولمغي حاك رنه اسميه و نازيلم واليسى ايتيرلر و برقاچ شه صده مقام صدره كورلر موقاي حيا ايلر محمد باي شاك فضيلت و قلبي و ايدى بوموتيه ترويج اولنده اصلاحت ايلر ييلا سونه و بولمغه و صديقه اولسونه شاليه ايلر برادري قره عرفنا و ديك برادري واقارب و قلمطاني و سكي و سوزلده و و عتانه خلقنده بغيره قدر اتكلي دولت عليه لك سيقه و عايمه و ملكيه رتبا و ضايله خدسنة لوقه مملكت ايجنه موقاي شاليه محمد باي هوقى و بولمك جمله سيده حاله رنه قوقا قدر و ايلر عفار لندرك ايتير فاعبروا يا اولوالابصار بولمغه قلمني بوملكه تخيل ايله و برتيلع سوزنه ايمكه كدوزنى زوده اقبالك كوزنه جنكها حقه محمد الغزني خانه حضرتي خلق ايمكه كدوزنى كوزنه نعمت اولنلارونه بعضيلرله انقاصه ايجيك خيزه موقه

موقوفای مشایخ ایلوک حیانتده و همدارتنج برکجه قونوغه کیمم اوعلحقق بکک اولمه سنه کیدرم
 حالانجه صهرنی او وقت تلفاق مری اولانه فیض بکن کلا فیض بک کلا برتشدن وار مری
 ایچمه برکوز لوج قاری کوریک اسدم مکمه کجه کیمکی قاری ب سومدم کلمات قیدانه سیده اللفات ایش
 اراده کره افعال بوچیمده امانه افرمز بشیرنم کر ندر دیدیکده عداه که رتبه بالاوریلر
 بوساج بدر باشای صیقم شاکوزک رتبه بالاعرض اندیردم دینج فیض بک حقق بکک ایاقاری
 اویسی افرمز طبع نجه کره موفقه بریسی وار سوری نده خائزه جلی مکنده تشریف بوجک دیوب
 در حال حرکت کینکلرین برزاق کلایکله خطرره کله او حره ده ابراه اولنه حورنی عداه بکک
 بورتیم بهتقانی اشاعه و ناطق خیرات فیض بک ازخوص برکجه دریا کدست = سوزرید اعلاز ایش
 ایلمسیدی بونده وقت ایبلرچک ایکر حیرت واردر برنجیس شروانیلر باشایک اوغلمک رتبه بالا
 دیدیریمکه اقداری دیدیریده دریلایره آدمک مالکیتیدر

مقول سررعوفی باشا اسارتیه سوزلرکی زمانده فقرد مضایق سنده فریاد ایشیکر حال اسارتیه
 عورت و حیدنه موضع اقبالده احوط حکومت ایلیکنده بایلایره ساحفانه و قوناقدر و تدارک
 ایلیکی ایراد و عقالر و حرف ایبلایره احوطر دینشیردیک دولت و ملنک باشی بلایره اولانه
 ارزلار ده بقه و الیغنی حقدده معجز اولدغنی حیانت و جنایت میدانده در

کله او جوری برانجه دکیانه خیریه اصف فریت انسانیه ده بری برتضایکجه کدوسی منصفی قد
 کورانه بر باد شاه جیلان نه حقد و لاله شریفله آتار ایلیکی قلم و غدری موجب لعه و نفوس
 بولنه و قاعده سز و اکنزیتیدر بلایره و انفات ایبلایره و تجرجه ایبلده موقع اقداره کوفه بلایره
 ادمرده بودرلو حیانت و جنایت کینر الوتوعدر

سوری دولته یئیس علی باشا حقدلری کیندرده برنده فرانسده برادم مع الاقلیه و الاستقامه دولته
 باری لیس نه خدمت ایلیکنجه اعظام اولر مده مقتضای قانوندر بزم سوری دولته ایلمه جلیب میانه
 کیندر بویله دولته می اراده اولور سوکتیک سوری دولته اعضا ایشک اولنده سوری دولته
 ایبلایره اراده جلیب قانو کلام الک صکره کیمم انفصال ایدر چکن کلامم بنابریده موافقت

YEE
 9/26

ایتم دیو حکایه ایتمه اولغینی ادرلن بالماسه بیله ایدیکده « و جودک ذنب لایقین ذنبیا »
 مؤدنج ادرنه و ایسی بولغینک زمانده سبقده اولانه سزطایوش کرکله نیک برسنه نیک
 ادراتی قرانقدیه و فیدیه برکونده نقل ایتمک ممکنه ایتمک اداکاره خدمه ایتمک ادرن
 قویوش سبقدیه دوشنه سببه سبیت دروسیه نیک ادرنه ولایت لایق سبیت نیک قدیشک بجومه
 ایتمه بیفاره خرد لر نیک کور لایسی ادرینه ادرنه برجه عقیله ادرنه سبیتک لایق و کلامه ولایت
 لایق ادرنه و ولایت خلقنک بوردکینه حیانتا خوش انقایدیه عیالسا سولای دولت بریشی ولایت
 اعضا نیک دخی اولنده اولی مناب اولور جوابده حساب لایق مقابله ایتمک ادرنه و ولایت لایق
 حکایه بعضه اصحاب عبت طرفنده تیوخ ایتمده

فی الحقیقه شوکت نیک دنیایه آدمک نوقده اخصای عاده سنده و فوجولای اخصای و نیکای
 ادرینه سبکی اعضا اولغینی سولای دولت محاکمات دایره سنده ایتمه قدر محکمی اهل اولغینی
 نایب الامر سردایغ یاشانک بزدلی قره عریف و اعلی حقیقه در نیک عدد اوقده خدمه ایتمک
 بولایشی قیایقین مسور و مغرور اولوب بویله اولغیله معجده اولور ده حکومه بولنده و حکم ادرنه
 استقام اولغینه برادرمک سوعبرده محاکمات دایره سنده اعضا اولی لهر کسک نظر ناسق
 حجب ایتمده

کله مباح اسلامیه نیک برقاغ سز لورده قاعده و نصابک حاجی اولور مه عیله رواج و زوره
 حقیقانه در قریب لکشم و جود لر و قطبنا دولت خدمته برامان بر طقم جبار لر و وکلای ساره نیک
 و سیما مهت یاشانک نیتدیریک ادرن لر باب عالی نیک امرییات و حقایق بیره بیره ترک
 ایتمک علامت دتانه

بنا - محاصره نیک نادیری مرده ده ایتمه مقصد بولنا عریک حیدر اقدنک بیفاره حقد
 سلطنت سیه اجری مظم و نادیر سبب ایضا خدمت بولنا مملک و عسکر طاماری خدمت و سولای سبب
 دار و بر دیک تقریری افکنده دولتی سز اتحاد ایدرک او خدمت مستقیم امر او مهور لر نادیر سبب
 الماس و امر ایتمک باب عالی نیک و لهر کسک معلوم ایتمک موم بوجده افق کجه کونه عیال لایق
 موم بولنا اسلامیه مهور ایدرک سببانه نعلی دولت و ملت بوجده سبب حیانتی قییه اولور برادیر تیوخ
 ایتمک عیال حکمت و عدالت کلید

على تصعبك افض برستقيم ذات اليه ده كرد سامه اصلاحخانه مهور بنك قطعيا مناسبتى بوئند
 چونكه احوال بنك احواله عدم اطلاع بر صاف دل و بوسللو ايسرك سوره واصلا هنجي جزين
 لازم كلمه خدمت سياستده غافلدر ورفائنه وريلايه موصن منصرفي سابه مصطفين باسا موصيه
 بالرفعات وقوعولانه شكايه اوزر نه انفصال ايتسه وزانما ضمه صدر عتسه ميله اولوب كويبه
 وزوله عديم الاقدار اولديغين كي بوسللو ايسرك اصلاحخانه مهور ايديلور لياقته اولديغين
 بديهى وبالقدر اولوب كهد بونك مهور جي روفيك افضيه دركار اوللا مناسبتى حريمه استانولر كلك
 تكلفهده وقايه ده عبات اليه ده كرد سا نجه ايديله جيك اصلاحخانهك دوخا عرقه نافر
 اولسى و لجه مضره

محتاج اصلاح اولديغى باب عاليه لاسي يله لايقظع بيانه ايتلمده و كلاله مهور بنك
 و اوزره هو اولديك كاديسى اكر حيزه اصلاحخانه دويم ايدو مرساك تيره تيره مهور و لجه مهور
 و كلاله سابقه و لاحظه ده بعضي بائنده حاره و بجا نيز بوئند سوزلرين دئماس اولديك ده
 بو اوجي قولك بطلانه اصحاب حيت و غيرت عنده ثابت اليه ده كه موصيه اصلاحخانه
 ايكار اولغوشى دكلدر چونكه اول داهر مملكتك ثروت و مهور نيجي جالب اولدجهه ناسبات
 ناقصه ده ليج برتى يا يله حيزه الهابريك محمول عوفه حيتي اولاده ثروت مليه مروضه لجه اليه
 سواداره سيانه و بر طبق عورض زمانه بليانيله برلو و سيا نجي بسنه اوله قدر بائدر ليه اجلس اوله
 بعضي بنك كيه استقاع و اختلاسه هكلسه دشته سوي مملكت ناسبات دجهده فقر و ضرورت دهر
 اولسه لايكه مملكتك رفاه و سعادت نه بوليله خرمه ايديلور اليه موقعك همداد اولاده
 قابلي اقتضا نجه بكمه نعل سز اوله سه طرفه كيب معموليت ايدو جمله شيو بوئند

انچه سويي قدر و قوعولانه تجريره و استولاجده بط و ايراد اولانه ديلاره كوره
 اولغوز قوه سه دنبرو موقع اقتداره كلوب كجهه واليوم رجعات بولسه و حيت و غيرت نه عايش
 و رين اولدقدي نظر مهور نيجي ثابت اولسه بعضه و كلاله بيوفاديه و بوسللو ايسرك سابقه لجه
 ايتسه و حالدي لجه كجه بيلسه اولاده داخله نازي سابه عيد افض دوله اديه و نقي اليه
 و سا و عبالرحمه و نظيف و نعت و كالى و صبري و عليم و ضيا و اميه و نظير و ضبط نازي سابه
 صفوت و اسرف و قوعيه و حيل باسار و قلله ايديه قاره قيه قيه متفكر و قطع طبعه سز اوله

YEE

سرتنه قولوسه بولمانه دفتردارلر و سومات ناطرلرینه انصاف و سقامت و حسد هرمنه نطقه
امتلك زلفرايجه ترياينه اامتلك مئلى اولميش قوللا و هاده ميدانه د-

اگرچه درجه و جوبره اولاده اصلاحات اولميش اوره اوزرنگ برحیالات و عقیالات
قیلنده اولموش حقیقه جریه فعلیه سیه کیدیلدیك ایسه اولالقیبت اداره مرکزیه جناب حقیق
و بادشاه وقتك رضایچه نقدیل مملك ایدیلوب ایسه باسلامیله و عالمه کولنج اولمندنه
کندولری و ملتى خلاص و منجوع شروع محمدرنگ شاه دستفاله خدمت ایتمیله و گره ارض

بولمانه مسلمانلرک بقای دولت علیه عثمانیه نك دوام توكت و سلطنته متوقف و ما الامم سید
و دفتردار و دفتردار و سومات ناطرلرینك مكانه السیحه سیدمردی هانغ اصلاحات و عمارات
واجبى عدالت قابل اولمیه جیمی محضه اولمیش بیلمیله و بولمیه براییکونه قدر اتخامک مجرد
نفسی اعدونک اولموش ملبونه قدر خلقک بونه بونه مجروروشی تجوز ایتمیله امانت
و قیله نیک و بد یتدیلمسه سرتن صورتیه جوبله ویرسونه دیوار ایسه بونباره سنده بالانصاف

یوزم بزمی نیش ایلامه لیاقت و حمتیه ذوات بولمیشی دهن درکا ابر و کفنه بولمیشی معدود
و معلوم بولمیشینه ایلمندنه بودورولک بالانصافیه دیکر لرینك احوال هاله لرک حصه اولموشه احمی
اولاده وار ایسه انده توپه مضایقه لو زمانه دهن خزیه دولتک دیره حکم قدره مناسب عرض نیر خزینه

دولت نك زیاده کاره حیفا جیمی اصحاب سیر و سادک و بلکه بوقوش اولمیش بیه ادراک و نظیره
ایده جعفری بریبره

قضیه مسله دندرک عالمده هر مقصد و مصلک هادسی امکانه دیره سنده ایلمیه حقیقه امکانه
و معقوللرک حاجیه حقیقه بریبره بوشلله حکمک و سرتیه قدر بزم حکمکیز مناعب و مصایب
اداره نك حاجیه طولاستقطنر و قوتلرک عسارت اولمیش بکند خزیه دولت

ایده حکمیه قوعیه اداره مملکتی تملات کیفیه و جریسنه او بره مسه اولاده اقسام اولموشلرک
و جوبدیله برر قوی کاغذ اوزرنگ اولاده نفع مات و نفع اولمانه کلمات اصلاحات بولموشه
مهمایقه و بلاای مزجیدیه دفعه عدله اولمیه جیمی معلوم د-

اصلاحات و احیایه اقتضا ایده نیش و لکنک قولنره قرارینک لویسی و بولمیش حاجتک
دولتیه زمانه تعلیم ایدیلدیکن وقت غرضی کچیکونه لسانه جناب و کالنا لقیده اولموشه رفاه

و اعلامه ایستی حال بوک ال بیوقوف اولنلرک بیلد نرندره محققه و معلومدرکه بلای جملک
 و حلالی و مرادخلوت و اعتراضات اجابنی جلب در دعوت ایره سی امور دایمیرک بوز قفیدر
 حقیقته ایتمه اولنلرک و جلب نوجویری بولزه بک چونه ذکا لایه اختیار اینکیز انکدره دولتی
 حاجیه ناطری لورد ساسونیک اصلاحات داخله ایچونه توفنده نلک دولت علیه ویردیکی
 قراره صولک فرصت تعمیر نفوه ایچدی سوزک مضمونه عر لک نمونه کوره ادر ویا افکاج
 احوال آیه مزه حاصل و بنا علیه زما نزلک بر سعی بر ستم معادل کور نر بکوره ودرسی سیمه
 دارا نالیضانی اولاره و نظریات سیاسی بیونه ایهم تقاضا بله ایبات ایره جکی منتظر بولانه
 صدرعت ایلطیح اصلاحات داخله ده بر دقتیه بیلد و قضا کوریرک قطعاً جائز اولدیجینی جمله ده
 دلگنا یاره بیلدیکی درگاه اولطیلد و قضا نرته نلک یاز دلیلی سوزی مسوولیات غیر صحیح ادر نر بیلد
 اولدیجینه شیره بوقدر و علی کلا التقیریه بر صورت مطلقه ده تجدد ادره مقضی اولوب
 اگرچه بقای حیات دولت و ملت بوملک خرابه زاره دوندیرنه بر طاقم نفوس معدوده نلک رفاه
 و اقباله ذرا ایلدیجی محققس انضمام بویلوور الیه باب عامه عملاتی عدل و سیمه توفیق و امانت
 اقله توریج و ترتیبه بیلدیکی

در الحقیقت نلک ملکه و علیه و سیمه حاله ادره سده ولایت و منصفیوه و دقتدر لایه خدمتدره
 در سوغات نفاذ نرندره استقامت و خدمتدره کجه استفادیه اولنور لایس قدر ذوالک بولدیجینی بولمکدر
 فقط بو انتخابک اجزاسی مراد ایدیلور ایسه اعفاس ذات سعی توانا لایه وسعید و هورت و قدری
 یا سار حضرت ایله مالیه ناطری سابقه زلفدی و معارف ناطری منصف اقدیر حضرتیه مرکب بر توفیق
 حال نلک تحت ریاست حضرت شهریارین تکلفه تمنا جده و استودوات سوره صفات حقیقه اصحاب
 فرقه و تمیزده و خصوصیه بزم مملکت مزاج و مشورتی و انتخاب ایدیلدیجی ذوالک حال ناطری
 و درجه کفایت و لیاقتدی و قضا خدمت ناسب ایدو کهرتی بیلور و کوردر لایه امنیت و اعتماد اولنور
 و کلاهی محبت سلسله نلکه ده بولدیجینی حربه توفیق اید قضا لایه انتخاب ایه اصابت کور بیلدیجینی اولنور
 داشته اید ایدیا جمله جمیع اولدیجی سوا انتخاب و تسکلات تاخر ایدر سیمه ادره بولنانه برالکاد ایدر
 و انصاف نر و سابقه صحابه و غرضه اید الیه کورمه اولنلرک ایچ الیه ملکه استقامت ایدیلور
 اقله بزم ایچونه اید بقای سلامت و سعادت بعید الیه کور

YEE
 9/26

۷۷۷

۹/۲۶

۷

بر حسب تقاضای مظهر و تسبیح مشربح انجم آفریده داخله و طبع خدمه ایلیه اولور امید بقدم
 اولیغیم ایشولاریک عا جز اولیک قدر جانی ایامه انصافی و مقام اقرس خلافت و سیما سلامت
 و بیات دولته و ملت ایکونه ترک شوویب و حضور ایدر سردار فادیه حصلت اقدار حضرتیه
 دولته زره قدر محبت اخلای اولونک تصدیقه نرود ایشولاریک اولور چونکه مالی
 دعوتی لایحه عرضه دیامه حقیقته عبارت ره شریفیت پروردگار اجرائت و اصلاحات
 سلطنت بنده لوظیفات و شریکات احسنه و سایر همادیه حضرت جلالتی فریه ماکتس
 اید بقا بیره اتمه بجزت بدلولیله

نظر ایلیه لایحه
 بیرون
 اتمه